

Πιπέρι στο στόμα!
ΟΨΕΙΣ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ-ΤΑΜΠΟΥ
ΣΤΗ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

ΣΕΙΡΑ: ΔΟΚΙΜΙΟ - ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

© 2015 Μ. Καμηλάκη, Γ. Κατσούδα, Μ. Βραχιονίδου
& ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΛΛΙΓΡΑΦΟΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΛΛΙΓΡΑΦΟΣ:
Προφήτου Ηλία 41 - Χαλάνδρι 152 33
τηλ.: 210 2312317
www.kalligrafos.com
info@kalligrafos.com

Σελιδοποίηση - Εκτύπωση - Βιβλιοδεσία:
Γραφικές Τέχνες «Γ. ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ ΕΠΕ»
Ειρήνης 3Α, Άγιος Στέφανος Αττικής 145 65
τηλ. 210 2386809 - e-mail: ga_ltd@otenet.gr

ISBN 978-960-9568-;-;-;

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση και η αποσπασματική ή συνολική αναπαραγωγή του κειμένου με οποιοδήποτε μέσο ή τρόπο (μηχανικό, ηλεκτρονικό, φωτοτυπικό), σύμφωνα με τον Νόμο και τις διεθνείς συμβάσεις, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη και του συγγραφέα.

Μαρία Καμηλάκη, Γεωργία Κατσούδα & Μαρία Βραχιονίδου

Πιπέρι στο στόμα!

ΟΨΕΙΣ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ-ΤΑΜΠΟΥ

ΣΤΗ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Πρόλογος:

Θανάσης Νάκας, Καθηγητής Γλωσσολογίας

Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών

Αθήνα 2015

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Καλλιγράφος

12. «Δεν είμαι εγώ ρατσιστής. Αυτός είναι *Αλβανός*»: Ο γλωσσικός «άλλος»

Οι *φυλετικοί δυσφημισμοί* (racial slurs) εκφράζουν την περιφρονητική στάση του ομιλητή, όχι τόσο απέναντι σε μεμονωμένα άτομα, αλλά σε ολόκληρες κατηγορίες υποκειμένων, τα οποία ομαδοποιούνται γενικευτικά και υπεραπλουστευτικά: έτσι, αν οι όροι *τσούλα* ή *ηλίθιος* στιγματίζουν ένα συγκεκριμένο *αντικείμενο αναφοράς* (referent), χωρίς αναγκαστικά να συμπεριλαμβάνουν όλα τα ομοειδή του, χαρακτηρισμοί όπως *Αράβης*, *κωλο-Εβραίος* ή *Τουρκαλάς* στοχοποιούν αντιστοίχως φυλετικές, εθνοτικές ή εθνικές ομάδες (Anderson & Lepore 2013), δηλώνοντας τα συναισθήματα ανωτερότητας που βιώνουν τα μέλη μιας κυρίαρχης (ή έστω θεωρούμενης ως κυρίαρχης) ομάδας απέναντι σε μια κυριαρχούμενη, την οποία αντιμετωπίζουν ως εγγενώς διαφορετική και ξένη (Blumer 1958: 4).

Αυτή η κυρίαρχη ομάδα είναι που θέτει και τα κριτήρια της διαφοροποίησης, σύμφωνα με τα οποία οι «άλλοι» πάντοτε μειονεκτούν ή έχουν χαρακτηριστικά ελαττώματα, για τα οποία είναι άξιοι περιφρόνησης. Ή, αν αντιμετωπίζονται θετικά, περιβάλλονται συχνά με ένα πέπλο εξωτισμού, που πολύ απέχει από την πραγματικότητα, όπως συνέβη σε πολλές περιπτώσεις αποικιοκρατίας. Καθώς, λοιπόν, οι «άλλοι» ορίζονται και νοούνται πάντα σε σχέση με το «εμείς», η συγκεκριμένη διάκριση έχει να κάνει περισσότερο με ζητήματα ταυτότητας και ετερότητας, που ανήκουν στη σφαίρα των ιδεολογικών ή ιδεοληπτικών κατασκευών.

Στη βάση του σχηματισμού των φυλετικών δυσφημισμών βρίσκονται *στερεότυπα* (stereotypes) σε ευρεία κοινωνική κυκλοφορία, τα οποία, κατά τον Allport (1958), προσφέρουν διαφοροποιητικούς χαρακτηρισμούς, επειδή οργανώνουν κατηγορίες *αντιλαμβανόμενης* (perceived) ομοιότητας και διαφοράς, στέλνοντας στη συμβολική εξορία τον ξένο, τον διαφορετικό. Ο Lippmann, ο οποίος εισήγαγε τον όρο στερεότυπο, τονίζει ότι αυτά παρέχουν μια μορφή πρόχειρης, «ετοιμοπαράδοτης» σκέψης, πάνω στην οποία στηρίζονται οι άνθρωποι, όταν υπάρχει απουσία λοιπών πληροφοριών' με άλλα λόγια, απλουστεύουν μια πληροφοριακά «επιβαρυντική» πραγματικότητα, η οποία συνολικά είναι «υπερβολικά μεγάλη, υπερβολικά σύνθετη και υπερβολικά φευγαλέα για την άμεση, εμπειρική εξοικείωση με αυτή» (Lippmann 1922: 16).

Οι προσβλητικές αυτές λέξεις διαθέτουν εγγενώς *ανασταλτική ισχύ* (inhibiting

force), η οποία θέτει περιορισμούς στη χρήση τους και είναι ακριβώς αυτή που τους προσδίδει τη βιαιότητα και την κακεντρέχειά τους. Η αναγόρευσή τους σε δυσφημισμό γίνεται μόλις τα άτομα, τα οποία θίγονται, τις αναγνωρίσουν ως λέξεις-ταμπού (Anderson & Lepore 2013). Με άλλα λόγια, θεωρούνται απαγορευμένες γι' αυτούς, για τους οποίους η προσβολή, που εμπεριέχουν, έχει νόημα, είτε πρόκειται για τα μέλη της ομάδας-στόχου, είτε για τις προοδευτικές δυνάμεις μιας κοινωνίας, είτε για ανθρωπιστικές οργανώσεις και ακτιβιστικές ομάδες κ.λπ.

Αναμφίβολα, οι φυλετικοί δυσφημισμοί συνιστούν γλωσσικό καθολικό, καθώς, όπως επισημαίνουν οι Allan & Burridge (2006: 83), όλες οι ανθρώπινες ομάδες έχουν διαθέσιμο στη γλώσσα τους έναν περιφρονητικό όρο για τουλάχιστον μία άλλη ομάδα, με την οποία έρχονται σε επαφή, συνήθως δε συνυπάρχουν με ένα ουδέτερο ισοδύναμο, με τουλάχιστον την ίδια σημασιολογική έκταση (διαποικιλιακά συνώνυμα): έτσι έχουμε *μαύρος/αράρης, Τούρκος/Τουρκαλάς, Αθίγγανος/Γύφτος* κ.ο.κ. Το υποτιμητικό περιεχόμενο του στιγματισμένου δεύτερου μέλους των παραπάνω ζευγών:

α) αποτελεί μέρος του συμβατικοποιημένου νοήματός τους, δηλαδή των συνθηκών αληθείας της πρότασης που τα περιέχει και, ως εκ τούτου, ενεργοποιείται σε κάθε περιβάλλον χρήσης τους. Με άλλα λόγια, το νόημα του όρου *γύφτος*, σε οποιοδήποτε συγκείμενο κι αν εμφανίζεται, ερμηνεύεται όχι απλώς ως 'άτομο που ανήκει στον πληθυσμό των Ρομά', αλλά ως 'άτομο που ανήκει στον πληθυσμό των Ρομά και είναι αποδιοπομπαίο λόγω της καταγωγής του αυτής' (πβ. Hom 2008: 416),

β) υπό πραγματολογική οπτική, δεν συμβάλλει στις συνθήκες αληθείας της πρότασης που τα περιέχει, αλλά προϋποτίθεται και προκύπτει μέσω ενός συνομιλιακού υπονοήματος: δηλαδή οι όροι *Αμερικανός* και *Αμερικανάκι* είναι συνώνυμοι, ισχύουν υπό τις ίδιες προϋποθέσεις και διαφέρουν μόνο στον τόνο ή τον χρωματισμό τους, με άλλα λόγια στο εκφραστικό τους περιεχόμενο, με τον δεύτερο να φέρει σαφώς ειρωνικές συνδηλώσεις (Bianchi 2013: 467).

Η ένταση των φυλετικών δυσφημισμών είναι άρρηκτα δεμένη με την κατανομή της ισχύος, με το στάτους και τη διαφορετική θέση στην κοινωνική ιεραρχία αυτού που εκφωνεί τον περιφρονητικό όρο: έτσι, π.χ., δεν είναι ισοδύναμο, όταν ένας λευκός αποκαλεί έναν μαύρο *σκυλάραπα*, με το να προσφωνούσε ένας μαύρος τον λευκό *ασπρουλιάρη*, καθώς στη δεύτερη περίπτωση, πέραν του ψυχικού άλγους που προκαλεί η εμφανώς πληγωτική πρόθεση, ο χαρακτηρισμός δεν επιφέρει πραγματικά αρνητικές συνέπειες για τον λευκό, δεν επηρεάζει τη ζωή του,

ούτε τις εργασιακές του προοπτικές (Embrick & Henricks 2013: 2· πβ. Schwalbe 2001· McKinney 2005· Tatum 2007)¹⁶³.

Τελικά, τόσο οι φυλετικοί δυσφημισμοί, όσο και τα υποκείμενα σε αυτούς στερεότυπα λειτουργούν ως εργαλεία ισχύος, διότι νομιμοποιούν διά της ενεργοποίησής τους καθιερωμένες ιεραρχικές διευθετήσεις (Embrick & Henricks 2013: 3): μέσα από την αλληλεπίδραση κυρίαρχων και κυριαρχούμενων ομάδων ξεπηδούν δομές, οι οποίες σταδιακά αναπτύσσουν αυτονομία, διαμορφώνοντας και καθορίζοντας με τη σειρά τους την αλληλεπίδραση (Blumer 1958).

Το *ενοσιολογικό πρωτότυπο* (conceptual prototype), που υπάρχει πίσω από το συγκεκριμένο είδος λέξεων-ταμπού, είναι η διάζευξη *εμείς* vs *οι άλλοι*, που αποτυπώνεται γλωσσικά σε μια σειρά αντιθέσεων, όπως *αλλοδαπός/-ή* vs *ημεδαπός/-ή*, *αλλοεθνής* vs *ομοεθνής*, *αλλόφυλος/-η* vs *ομόφυλος/-η*, *αλλογενής* vs *ομογενής*, *αλλόγλωσσος/-η* vs *ομόγλωσσος/-η*, *αλλόθρησκος/-η* vs *ομόθρησκος/-η* κ.ά., όλες ταυτοτικές κατηγορίες που τοποθετούν τον «άλλο» εκτός της ομάδας, τον ταξινομούν ως άγνωστο, μη οικείο και οιονεί επικίνδυνο.

Ασφαλώς, μέσα στον διαχρονικό άξονα, οι στάσεις απέναντι στον *ξένο* διαφοροποιούνται, αλλάζουν όρια και μετασχηματίζονται, όπως αλλάζουν και οι διάφορες καθιερωμένες ιεραρχίες. Οι αντίστοιχες γλωσσικές αποτυπώσεις γίνονται συχνά μάρτυρες αυτών των μετασχηματισμών, διαφοροποιώντας το σημασιολογικό τους περιεχόμενο ή και εκλείποντας. Αυτό μπορεί να γίνει μέσω κρατικής παρέμβασης ή σχετικής οδηγίας κάποιας μορφής αυθεντίας ή αρχής, καθώς και μέσα από την ίδια τη χρήση και τη συλλογική συνείδηση, ιδιαίτερα όταν πρόκειται για όρους με στιγματισμένη ιστορία συνδηλώσεων, που αναμοχλεύουν τραυματικά ή επιβλαβή περιστατικά στο πεδίο των διακρατικών, διεθνικών και διεθνολικών σχέσεων. Έτσι, πολλοί όροι, που κάποτε θεωρούνταν δυσφημιστικοί, δεν είναι πλέον και μπορούν να χρησιμοποιηθούν στην επικοινωνία χωρίς στιγματισμό ή ειρωνεία, ως ορθοφημισμοί: π.χ. *οι μαύροι* δεν είναι αναγκαστικά πιο δυσφημιστικό από το *οι λευκοί*. Επίσης, συχνά η υποτιμητική τους χροιά αποχρωματίζεται σε συγκεκριμένα περιβάλλοντα, π.χ. όταν χρησιμοποιούνται σε φιλικές λεκτικές ανταλλαγές μεταξύ των ίδιων των μελών της ομάδας-στόχου (χαρακτηριστική περίπτωση το *nigger* μεταξύ Αφροαμερικανών) ή όταν υιοθε-

163. Ωστόσο, διατυπώνεται και η αντίθετη άποψη, ότι δεν πρέπει να συγχέουμε τη λευκότητα με την ισχύ, καθώς έτσι συσκοτίζονται κοινωνικές-ταξικές δυναμικές, όπως π.χ. ότι φτωχοί λευκοί της εργατικής τάξης έχουν υποφέρει επί αιώνες ανάλογα με τους μαύρους (Wray 2006).

τούνται από τους κωμικούς, για να διακωμωδήσουν ή να ασκήσουν κριτική σε διάφορες ρατσιστικές στάσεις και συμπεριφορές (Richard 2008: 1-2).

12.1. «Πας μη Έλλην, βάρβαρος»

Στην αρχαιότητα ο γενικός όρος για τον *ξένο*, τον μη Έλληνα, ήταν, ως γνωστόν, *βάρβαρος*. Δεν είμαστε σίγουροι, αν η ηχομιμητική αυτή λέξη, που αρχικά σήμαινε τον 'αλλόγλωσσο' και τον 'αμέτοχο της ελληνικής παιδείας', χρησιμοποιείτο και αξιολογικά, περίπου όπως σήμερα, δηλ. με την έννοια του 'άξεστος, απολίτιστος'. Βεβαίως, υπάρχει το ρητό «Πᾶς μὴ Ἕλλην βάρβαρος», αλλά, παρά τη συστηματική αναπαραγωγή του ως αρχαίου ρητού σε έγκριτα λεξικά, είναι αβέβαιης προέλευσης και μάλλον πρόκειται για πολύ νεότερο αρχαιοφανές γλωσσικό κατασκεύασμα (Σαραντάκος 2009). Ασφαλώς, η αξιολογική διχοτόμηση ανάμεσα σε Έλληνες και βαρβάρους, με πρόκριση των πρώτων, υπήρχε στην αρχαιότητα, εστιαζόταν όμως περισσότερο στο θέμα του ελεύθερου πολιτεύματος και της ανώτερης παιδείας των Ελλήνων σε σχέση με τη δουλοπρέπεια απέναντι στον βασιλιά και την αγραμματοσύνη των βαρβάρων, όπως διευκρινίζουν άλλα, εξίσου γνωστά αποφθέγματα: π.χ. ο Ευριπίδης στην *Ίφιγένεια ἐν Αἰλίδι* τονίζει ότι είναι λογικό οι Έλληνες να εξουσιάζουν τους βαρβάρους, αλλά όχι το αντίστροφο, γιατί οι μεν βάρβαροι είναι δούλοι, οι δε Έλληνες ελεύθεροι: «*Βαρβάρων δ', Ἕλληνας ἄρχειν εἰκός, ἀλλ' οὐ βαρβάρου Ἕλλήνων τὸ μὲν γὰρ δοῦλον, οἱ δ' ἐλεύθεροι*» (Ευρ. *Ιφ. Αιλ.*, 1400-1401). Ο Θαλής δήλωνε: «*τριῶν τούτων ἕνεκα χάριν ἔχειν τῇ Τύχῃ· πρῶτον μὲν ὅτι ἄνθρωπος ἐγενόμην καὶ οὐ θηρίον, εἶτα ὅτι ἀνὴρ καὶ οὐ γυνή, τρίτον ὅτι Ἕλλην καὶ οὐ βάρβαρος*» (Θαλ. 1, 110-112, «*χρωστάω χάρη στην Τύχη για τρία πράγματα: που γεννήθηκα ἄνθρωπος και όχι ζώο, ἄνδρας και όχι γυναίκα, Ἕλληνας και όχι βάρβαρος*»). Τέλος, πασίγνωστη είναι η ρήση του Ισοκράτη, που θεωρεί ότι το όνομα των Ελλήνων δεν προκύπτει με βάση τη φυλή, αλλά τη διανοητική συγκρότηση, εξού και θεωρείται προτιμότερο να αποκαλείται Έλληνας, όποιος μετέχει της ελληνικής παιδείας και όχι της κοινής φύσης («*Τὸ τῶν Ἑλλήνων ὄνομα πεποίηκε μηκέτι τοῦ γένους, ἀλλὰ τῆς διανοίας δοκεῖν εἶναι, καὶ μᾶλλον Ἕλληνας καλεῖσθαι τῶν τῆς παιδείσεως τῆς ἡμετέρας ἢ τῶν τῆς κοινῆς φύσεως μετέχοντας*», Ισοκρ. *Πανηγ.* 50).

Ἄλλωστε, ο *Ξένιος Δίας* και ὄλο το συνεπακόλουθο τελετουργικό της φιλοξενίας απευθυνόταν μόνο σε Έλληνες και όχι σε αλλοδαπούς¹⁶⁴ (αμφιβάλλουμε,

164. Σχετικό είναι και το περιστατικό, που μας παραδίδει ο Πλούταρχος (Πλούτ. *Σόλ.* 5,

βέβαια, αν ο «πεφωτισμένος» εμπνευστής της ονομασίας «Ξένιος Δίας», για την πρόσφατη «επιχείρηση-σκούπα» της αστυνομίας κατά των μη νόμιμων μεταναστών, το έκανε εσκεμμένα, επειδή γνώριζε αυτή την πληροφορία!). Παρ' όλα αυτά, πολλοί αρχαίοι συγγραφείς δείχνουν τον θαυμασμό τους για τα επιτεύγματα των ξένων και το ενδιαφέρον τους για τις συνήθειές τους, όπως ο Ξενοφών για τους Πέρσες και ο Ηρόδοτος για πολλούς από τους λαούς, που συνάντησε στα ταξίδια του.

Σημειωτέον ότι στη μεταγενέστερη ελληνική η λέξη *ξένος* παραδοσιακά σχετίζεται περισσότερο με τον ξενιτεμένο και έτσι περιβάλλεται με συμπάθεια, οίκτο και νοσταλγία για την πατρίδα: «Ο ξένος και ο ποταμός τον τόπο τους γυρεύουν» (παροιμία), «μα τ' είδαν τα ματάκια μου/τον ξένουν πώς τον θάφτουν/δίχους θυμιάμα κι κηρί/δίχους παπά κι ψάλτη...» (άσμα). Άλλωστε, η ξενιτιά είναι από τους πιο γνωστούς και παλιούς καημούς των Ελλήνων (πβ. «Ανάθεμά σε, ξενιτιά, μ' όσα καλά κι αν έχεις»). Χαρακτηριστικό είναι ότι οι περισσότερες λέξεις που σχετίζονται με την ξενιτιά έχουν ως πρώτο συνθετικό το *έξω-*, το άγνωστο, το ανοίκειο, το εχθρικό, σε αντίθεση προς το οικείο, αγαπητό *μέσα*, ή το *ξέ-*, που είναι μόριο άρσης μιας (καλής, εν προκειμένω) κατάστασης, π.χ. *ξέπατριζώ* 'πηγαίνω στην αλλοδαπή' (Μήλος, Νίσυρος), *ξεδουλεντής* 'εργαζόμενος σε ξένο τόπο' (Πελοπόννησος) κ.ά.

Σήμερα τη θέση των «βαρβάρων» στο συλλογικό μας φαντασιακό έχουν καταλάβει οι μετανάστες, που αντιμετωπίζονται, επίσης, σαν παρείσακτοι εισβολείς, ιδιαίτερα στις δημόσιες γλωσσικές αναπαραστάσεις τους. Εξού και η σύμφραση *ορδές λαθρομεταναστών*, που, όπως παρατηρεί ο Μπουκάλας (2015), έχει κατακλύσει τα Μ.Μ.Ε. με αφορμή τις αθρόες μετακινήσεις πληθυσμών από την Ανατολή προς Δυσμάς σε αναζήτηση ενός καλύτερου αύριο. Πρόκειται για μια επαναλαμβανόμενη «ταμπέλα», που μόνο απαξίωση και περιφρόνηση απηχεί, χρωματίζοντας με επικίνδυνα αρνητικό τρόπο το τόσο σοβαρό προσφυγικό πρόβλημα. Γιατί η λ. «ορδές» σημαίνει 'τα πλήθη ατάκτων, που στον διάβα τους βιαιοπραγούν, ληλατούν, ξεπαστρεύουν', άρα πρέπει να αντιμετωπιστούν βίαια, σαν εχθροί. Πιο ήπιος είναι ο χαρακτηρισμός *παράτυποι μετανάστες*, ο οποίος απαντά ως πολιτικός ορθότερο ισοδύναμο του *παράνομοι μετανάστες*, αφού η «παρατυπία» είναι πιο ανεκτή από την «παρανομία». Και σαν να μην έφτανε αυτό, καθημερινά γίνεται λόγος για *δουλεμπόρους*, αντί για διακινητές, λες και

1-13), μεταξύ του Σκύθη βασιλιά Ανάχαρη και του Αθηναίου Σόλωνα, όταν ο πρώτος επισκέφτηκε τον δεύτερο στην Αθήνα και του ζήτησε να τον φιλοξενήσει.

άνθρωποι αυτοί, που αναγκάστηκαν λόγω έκρυθμων συνθηκών να εγκαταλείψουν τις χώρες τους, είναι οι σύγχρονοι δούλοι!

12.2. «Τον αράπη κι αν τον πλένεις...»: Δυσφημισμοί για φυλές

Μεταξύ των δυσφημισμών που αναφέρονται στις διάφορες φυλές, μεγάλη ποικιλία στη Ν.Ε.Κ. εμφανίζουν οι χαρακτηρισμοί για τα άτομα αφρικανικής καταγωγής.

Ο ορθοφνημιστικός όρος *μαύρος/-η* δηλώνει απλώς «αυτόν που ανήκει στη μαύρη φυλή» [ΛΚΝ], σε αντιδιαστολή προς τη λευκή, και συνεκδοχικά ό,τι σχετίζεται με τη φυλή των μαύρων, την κουλτούρα και τον πολιτισμό τους (*μαύρη ήπειρος, μαύρη μουσική*) [ΛΝΕΓ]. Ωστόσο, μεταφορικά το επίθετο μπορεί να δηλώσει και το «πρόσωπο που εργάζεται πολύ και σκληρά σαν σκλάβος» [ΛΝΕΓ] («Δουλεύει σαν *μαύρος*»), προφανώς απηχώντας, αφενός, την υποτιθέμενη «κτηνώδη» δύναμη και αντοχή των μαύρων, και, αφετέρου, την απάνθρωπη πραγματικότητα της δουλείας τους. Τέλος, ο όρος *μαυροτσούκαλο* χρησιμοποιείται χλευαστικά για άνθρωπο μαύρο ή πολύ μελαχρινό και άσχημο ή/και για άνθρωπο που έχει πάρει μαύρο χρώμα π.χ. από τον ήλιο [ΛΚΝ]. Αντίθετα, θετική χροιά έχουν οι υποκορ. όροι *μαυρούλης/-α* και *μαυρούκος/-α*, που προκρίνονται, όταν ο ομιλητής θέλει να δηλώσει τη συμπάθειά του προς ένα μέλος της μαύρης φυλής, καθώς και το *μαυράκι*, για νεαρά άτομα. Ενδιαφέρον για την ιστορία της λέξης *μαύρος* στην αγγλική (*black*), αλλά και για την ίδια τη διαδικασία αναγόρευσης ενός όρου σε φυλετικό δυσφημισμό, έχει το ακόλουθο περιστατικό: όταν ο πρωτοστάτης του κινήματος των πολιτικών δικαιωμάτων των μαύρων στις Η.Π.Α., Αιδεοσιμότατος Jesse Jackson, διακήρυξε στη Δημοκρατική Εθνική Συνέλευση, ότι ο όρος *black* πρέπει να αποφεύγεται ως ρατσιστικός, η προσπάθειά του απέτυχε, καθώς πολλοί Αφρο-αμερικανοί τον είχαν επενδύσει με θετικούς συνειρμούς (*Black Panthers, Black Power, I'm black and I'm proud* κ.ά.). Το συγκεκριμένο περιστατικό αποδεικνύει ότι, παρά τη σχετική προσπάθεια μιας εμβληματικής μορφής του κινήματος των μαύρων, η ίδια η χρήση προέβαλε αντίσταση στο να θεωρηθεί ο όρος ως δυσφημισμός, λόγω της ενδοομαδικής ταυτοτικής λειτουργίας του.

Το λόγ. επίθ. *νέγρος/-α* («κάτοικος της Αφρικής που ανήκει στη μαύρη φυλή ή κάτοικος της Αμερικής που είναι απόγονος σκλάβου που μεταφέρθηκε από την Αφρική» [ΛΚΝ], < ιταλ. *negro* < ισπαν. *negro* 'μαύρος' & αγγλ. *negro*) στη Ν.Ε. δεν φέρει τις έντονα μειωτικές συνδηλώσεις που έχει στην αμερικανική αγγλική (*nigger*, που αντιστοιχεί περισσότερο στο ελληνικό *αράπησ/αραπίνα*, και το λιγότερο, ή σχεδόν καθόλου, στιγματισμένο, παλιομοδίτικο *negro*), όταν χρη-

σιμοποιείται από μέλη εκτός της ομάδας¹⁶⁵. Στο ΛΝΕΓ παρατίθενται επίσης οι ουδέτεροι όροι *νεγροαφρικανικός* («αυτός που σχετίζεται με τους μαύρους της Αφρικής», π.χ. *νεγροαφρικανικές* γλώσσες) και *νεγροειδής* («αυτός που μοιάζει με τους μαύρους, που παρουσιάζει κοινά φυλετικά χαρακτηριστικά με αυτούς»). Τέλος, είδος ζαχαροπλαστικής είναι το γλυκό *νεγράκι* 'σοκολάτα με παντεσπάνι και επικάλυψη τρούφας', το οποίο, αν και υποκοριστικό, άρα πιο ήπιο και «συμπαθητικό», δεν παύει να απηχεί μια, σε κάθε περίπτωση, μη πολιτικώς ορθή ονοματοθετική πρακτική.

Ουδέτερα ορθοφνημιστικά ισοδύναμα είναι και τα επίθ. *αφρικάνος/-α* και *αφρικανός/-ή*, που δηλώνουν προέλευση από την αφρικανική ήπειρο, καθώς και *μελα(μ)ψός/-ή* (< *μελαν(ός)* + *όψ(η)* -ός), που αποδίδει γενικότερα 'αυτόν/ή που έχει πολύ σκούρο δέρμα'.

Ο όρος *Αφροαμερικανός/-ή*, όπως επισημαίνεται στο ΛΝΕΓ, πλάστηκε στις Η.Π.Α. τα τελευταία χρόνια, για να αποφευχθεί η χρήση των λέξεων *μαύρος* (black) και *έγχρωμος* (colored) (βλ. παρακάτω, σ. 246), που προσέκρουαν στο κίνημα της πολιτικής «ορθότητας» (βλ. Κεφάλαιο 14), επιβεβαιώνοντας παράλληλα την άποψη ότι η αμερικανική ταυτότητα είναι σε μεγάλο βαθμό ταυτότητα «με ενωτικό» (Ιταλο-αμερικανός, Πολωνο-αμερικανός, Ελληνο-αμερικανός κ.ά.), λόγω της πολυεθνικής σύνθεσης του πληθυσμού των Η.Π.Α. Το *αφρο-*, ως α' συνθετικό λέξεων, δηλώνει ότι αυτό που εκφράζει το β' συνθετικό έχει αφρικανική προέλευση ή σχέση με την Αφρική: *αφρο-κεντρισμός*, *αφρο-ασιατικός/-ή*. Πάντως, μέλη της μαύρης φυλής απορρίπτουν τον συγκεκριμένο όρο. Χαρακτηριστικά, ο διάσημος ηθοποιός Μόργκαν Φρίμαν σχολιάζει: «Μισώ την έκφραση *Αφρο-αμερικανός*. Κι αυτό γιατί το μαύρο είναι όμορφο»¹⁶⁶. Στην ελληνική γλωσσική κοινότητα ο συγκεκριμένος όρος χρησιμοποιείται σπανιότερα (Google: 53.100 δείγματα), εκτός κι αν πρόκειται για κείμενα που έχουν μεταφραστεί από τα αγγλικά, π.χ. «Ομπάμα: Ο *Αφροαμερικανός* που δολοφονήθηκε θα μπορούσα να ήμουν εγώ πριν 35 χρόνια»¹⁶⁷. Αντίθετα, ένας μαύρος τουρίστας από τις Η.Π.Α., που επισκέπτεται π.χ. τα ελληνικά νησιά, δύσκολα θα χαρακτηριζόταν ως *Αφροαμερικανός*, αφού απλά το *Αμερικανός* αρκεί.

Αντίθετα, έκδηλα μειωτικός είναι ο (συνήθως) προφορικός όρος *αράνης/αρά-*

165. Ωστόσο, και στην αμερικανική αγγλική λειτουργεί ως έμβλημα ταυτότητας και ενδοομαδικής αλληλεγγύης μεταξύ των ίδιων των *Αφροαμερικανών* (συχνά υπό τη μορφή *nigga*, βλ. Allan & Burridge 2006: 84).

166. Πηγή: <http://www.clickatlife.gr/cinema/story/10290>.

167. Πηγή: <http://www.tovima.gr/world/article/?aid=523076>.

πίνα (εκ του τουρκ. *Arap* < αραβ. *Arab*), που δηλώνει 1. αυτόν που ανήκει στη μαύρη φυλή, 2. λαϊκότεροπα, αυτόν που ανήκει στο αραβικό έθνος, τον Άραβα, 3. τον πολύ μελαχρινό, μελαμψό [ΛΚΝ]. Η λέξη χρησιμοποιείται και σαν φόβητρο-μπαμπούλας για τα μικρά παιδιά: «Φάε το φαΐ σου, γιατί θα έρθει ο *αράπης*», με μεγεθυντ., όπως τα *Αράπακας*, *Αράπακλας*, *Αράπαρος*, να υπερτονίζουν τις τεράστιες διαστάσεις του: «Στα παιδιά λένε πως, όντας περάσ' κανείς από τις πόρτες τ' Γεντί Κουλέ, εκεί φ'λάει ένας *Αράπαρος* και, σα δε ντα φ'λίσ' δε ντ' αφίν' να περάσ'νε», λέει μια παράδοση από τη Θράκη. Ας θυμηθούμε και τον χαρακτήρα του αράπη, όπως εμφανίζεται στα παραμύθια¹⁶⁸: κακός, άγιος, δυνατός, ζωώδης, πάντα εχθρός. Επίσης, απαντά και το έντονα δυσφημιστικό σύνθετο *σκνυλάραπας*, που σχετίζεται με τον καθόλου πολιτικώς ορθό στίχο «*Ο αράπης, ο μαύρος, ο σκύλος, ο μπλακ, ο ταμ-ταμ-ταμ*», από το ομώνυμο λαϊκό άσμα του Γ. Ζαμπέτα (1961), και οι παροιμίες «καπνίζει σαν *αράπης*» και «*τον αράπη* κι αν τον πλένεις, το σαπούνι σου χαλάς», η οποία, κατά τον Ν.Γ. Πολίτη (1899-1902: Β, 422), διδάσκει «ὅτι ματαιοπονεῖ ὁ ἐπιχειρῶν νὰ διορθώσῃ τὸν φύσει πονηρὸν, ἢ νὰ διδάξῃ τὸν ἀνεπίδεκτον μαθήσεως, ἢ ὁ εὐεργετῶν ἀχάριστον». Η παροιμία συνοψίζει αισώπειο μύθο, σύμφωνα με τον οποίο ο κύριος ενός Αιθίοπα δούλου, πιστεύοντας πως το μαύρο του χρώμα οφείλεται σε απλυσία, προσπαθούσε επίμονα να τον καθαρίσει. Ο Λουκιανός παραδίδει και τη σχετική παροιμιώδη φρ.: «Αἰθίοπα σμήχειν» (από αμάθεια) πλένω Αιθίοπα, για να τον κάνω λευκό¹⁶⁹.

Ενδιαφέρον έχει ότι στο ιδιωματικό υλικό, τα εθνωνύμια *Άραβας* και *Αράπης* χρησιμοποιούνται συχνά εναλλακτικά (σε αντίθεση με σήμερα, που, όπως σχολιάστηκε, ο *αράπης* αποτελεί υβριστική έκφραση για τον μαύρο με αφρικανικά χαρακτηριστικά και για τον Αφροαμερικανό, ενώ ο *Άραβας* απλώς αναφέρεται στο αραβικής καταγωγής άτομο). Έτσι τα παραδείγματα με την προσωνυμία *Άραβας* (και συγκεκριμένα *Άραβος* και θηλ. *Άραβη*) αναφέρονταν κυρίως στους Αιγυπτίους που συμμάχησαν με τους Τούρκους κατά την ελληνική Επανάσταση (εξάλλου σε χρήση ήταν ως συνώνυμο και το *Τουρκαράβας*), π.χ. «Μωρή σκύλλα, μωρή *Άραβη*, μωρή κακή γυναίκα, δεν είν' κριτήριο να κριθής, το δίκιο σου να κρίνης!». Συνώνυμο του *Άραβας* ήταν επιπλέον τα *φελάχος/-ού*, που σήμαινε παράλληλα και 'άνθρωπο αγροίκο και ηλίθιο' (Σύμη), *φαραώνης/-ισσα*, ταυτόχρονα για τον Αιθίοπα και τον γύφτο, και *χράμης*, ειρωνικά, καθότι ο Άραβας περιβαλλόταν με χράμια, δηλ. μάλλινα στρωσίδια ή σκεπάσματα.

168. Βλ. Μαργαρόνη 2011: 47-52.

169. Πηγή: <http://www.asprilexi.com>.

Ο *Αράπης* πάλι, αν και έχει την ίδια ετυμολογική προέλευση με τον *Άραβα*, λειτουργεί ως υπερώνυμο. Έτσι, π.χ. στην Κύπρο βρίσκουμε τον όρο *Αραπού* 'Αράβισσα παρθένα' σε αντιδιαστολή με το *Αράπισσα* 'Αράβισσα έγγαμη'. Στην Κάσο έχουμε τα *αραποχώρι* 'αραβικό χωριό' και *αράπικα* 'η αραβική γλώσσα', ενώ *στραβάραπας* και *στραβοφελλάς* ονομάζεται υβριστικά ο Τουρκοαιγύπτιος, *φελλάς* δε τόσο ο Αιγύπτιος, όσο και ο γύφτος, ονομασία που υπερθεματίζει την αντίληψη περί αιγυπτιακής προέλευσης των δεύτερων. Συνήθως, όμως, ο *Αράπης* αναφέρεται είτε στον Αιθίοπα, είτε στον άνθρωπο αφρικανικής καταγωγής και με αφρικανικά χαρακτηριστικά. Μεταφορικά, ο όρος *Αράπης* σημαίνει, ωστόσο, και πάμπολλες άλλες αρνητικές ιδιότητες, με αποτέλεσμα οι σκωπτικοί, υβριστικοί και μειωτικοί όροι του *αράπη* να είναι ουσιαστικά οι επικρατούντες. Άλλωστε, ο *Αράπης* με την έννοια 'δαίμονας, κακοποιό φάντασμα, μπαμπούλας' είναι συνηθέστατος: π.χ. «Μήτε *Αράπης* σ' απαντήσει, μήτε το σταυρό σου κάμεις» 'είναι προτιμότερο να αποφύγεις τη σύγκρουση με κακό άνθρωπο, ακόμα κι αν ξέρεις πως θα τον νικήσεις'. Εξού και η μετονομασία στη Σαλαμίνα του αρχαίου τεμένους της Σκιράδος Αθηνάς σε «Σπίτι του *Αράπη*», γιατί θεωρείται κατοικία δαιμόνων. Ακόμη, *Αράπης* και *Αραπίνα* ή *Αράπω* είναι συχνά ονόματα αγελάδων, σκύλων, ζώων εν γένει μαύρων, ενώ αντίστοιχες φράσεις και παροιμίες είναι «*της Αράπας* τα μαλλιά» 'η ακατάστατη κόμη' (Κωνσταντινούπολη), «μπήκε ο *Αράπης* στον τέντζερε» 'κάηκε το φαί' (Θεσσαλονίκη), «εντροπιάσθη η *Αραπίνα*, που μουζώθ' η κακομοίρα», για αναίσχυντο που προσποιείται ότι ντρέπεται, όπως και το κρητικό άσμα «Έναν *Αράπη* με φτερά έχω στα σωθικά μου και μου ρουφά μερού νυχτού το αίμα τση καρδιάς μου». Επίσης, *αραπί* είναι το μαύρο χρώμα, *αράπικο μπουρσί* η υπερβολική οργή, ενώ η φρ. *κρέμασε τ' αραπόχειλά του* σημαίνει 'θύμωσε'.

Τέλος, ο όρος *έγχρωμος/-η* αρχικά εισήχθη σε κράτη πολυεθνικής πληθυσμιακής σύνθεσης, για να περιγράψει αυτόν που ανήκει σε οποιαδήποτε φυλή πλην της λευκής (μαύρη, ερυθρόδερμη, κίτρινη κ.λπ.). Ωστόσο, στην πορεία έγινε απαγορευμένος και τελικά προσβλητικός, εφόσον προδίδει μια δυτικοκεντρική οπτική, η οποία θεωρεί ως εξ ορισμού φυσικοποιημένο χρώμα το λευκό (Baugh 1991). Άλλωστε, αν το εξετάσει κανείς από άποψη...χρωματολογική, κανονικά ο μαύρος θα ήταν ο τελείως άχρωμος, γιατί το μαύρο στη ζωγραφική είναι η απουσία χρώματος, ενώ ο λευκός ο περισσότερο έγχρωμος (!), εφόσον το λευκό προέρχεται από τη σύνθεση όλων των χρωμάτων του ηλιακού φάσματος.

Συνολικά, σε ό,τι αφορά τη μαύρη φυλή, όπως σχολιάζουν οι Embrick & Henricks (2013: 11)¹⁷⁰, μέσα από τη μειωτική χρήση των παραπάνω όρων αποδίδονται στα μέλη της στερεοτυπικά χαρακτηριστικά, όπως 'τεμπέληδες, διανοητικά υποδεέστεροι, απολίτιστοι, προσανατολισμένοι στο έγκλημα, επιρρεπείς στη βία' κ.ο.κ.

Για την κίτρινη φυλή, πέραν του ορθοφνημιστικού *κίτρινος/-η*, υπάρχει το συνεκδοχικό *Ασιάτης/-ισσα*, με βάση την ήπειρο προέλευσης, το μειωτικό *κιτρινώδης/-α*, που δηλώνει το ωχρό χρώμα του δέρματος, και *σχιστομάτης/-α*, που αξιοποιεί το κυρίαρχο φυσιολογικό χαρακτηριστικό της κίτρινης φυλής.

Για τους *ερυθρόδερμους*, λέξη που πρωτοεμφανίστηκε στην ελληνική, σύμφωνα με το Λεξ. Κουμανούδη, στα μέσα του 19^{ου} αι. ως λόγ. μεταφραστικό δάνειο του υποτιμητικού αγγλ. όρου *redskin* (πβ. γαλλ. *peau-rouge*), απαντά κι ο ορθοφνημιστικός όρος *ινδιάνος/-α*, από το λατ. *Indian(us)*, επειδή αρχικά η Κεντρική Αμερική θεωρήθηκε από τον Κολόμβο ως οι «Δυτικές Ινδίες».

Τέλος, για τους *αυτόχθονες* (*αυτός* 'ίδιος' + *χθών* 'γη') κατοίκους μιας χώρας χρησιμοποιούνται οι όροι *ιθαγενείς* (αρχ. λέξη, με β' συνθετικό το *-γενής* < *γένος* ως προς το α' συνθετικό, αν θεωρήσουμε ως αρχικό το **ἴθα-* < *ἔν-θα*, τότε η λ. *θα* σήμαινε 'αυτόχθων', ενώ, αν εκληφθεί ως αρχικό το *ἴθαι-*, τότε πιθανόν ο όρος συνδέεται με το επίθ. *ἰθαρός* 'αγνός, καθαρός', με αποτέλεσμα να έχει τη σημασία 'ο νομίμως γεννηθείς, ο ευγενής', με την οποία απαντά ήδη στον Όμηρο [ΛΝΕΓ]), σε αντιδιαστολή προς τους αποίκους ή τους απογόνους αποίκων [ΛΚΝ], και *αβορίγινες* (< γαλλ. *aborigènes* < *ab+origine* 'από την αρχή, από της πρώτης αρχής'· αρχικά, η φράση προσδιόριζε τους αρχαίους κατοίκους της Ιταλίας (Aborigines), ενώ στη συνέχεια γενικεύτηκε για τους πρώτους, αυτόχθονες κατοίκους μιας χώρας· σήμερα συνήθως ο όρος ταυτίζεται με τους γηγενείς κατοίκους της Αυστραλίας [ΛΝΕΓ]).

12.3. «Είδε ο Γύφτος τη γενιά του κι αναγάλλιασε η καρδιά του»: Δυσφημισμοί για εθνοτικές ομάδες

Μεγάλη είναι η ποικιλία των δυσφημισμών για τους Ρομά, που πληθυσμιακά έχουν σημαντική παρουσία στην Ελλάδα (120-150.000). Η ονομασία *Ρομ*, που σημαίνει στη γλώσσα των Ρομά 'άνδρας, σύζυγος', είναι ο όρος που χρησιμοποιούν οι ίδιοι,

170. Ενδιαφέρον για τις μεταγλωσσικές στάσεις απέναντι στους παραπάνω όρους έχει η σχετική συζήτηση στο ιστολόγιο <http://lexilogia.gr/forum/archive/index.php/t-1830.html>.

για να αυτοπροσδιοριστούν. Αυτός είναι και ο μόνος ορθοφνημισμός, που χρησιμοποιείται επισήμως ως προσδιοριστικός του συγκεκριμένου πληθυσμού, χωρίς να είναι μειωτικός, αλλά αντίθετα εναρμονισμένος με το πνεύμα της πολιτικής ορθότητας.

Ο λόγ. όρος *Αθίγγανος/-ίδα*, εκ του μεσαιων. *αθίγγανος* ‘ανέγγιχτος’ (< *a-* + αρχ. *θιγγάνω* ‘αγγίζω’), αποδόθηκε τον 5^ο αι. μ.Χ. στους οπαδούς μιας μανιχαϊστικής αίρεσης της Φρυγίας, οι οποίοι ταυτίστηκαν με τον νομαδικό λαό των Τσιγγάνων που μετόικησε από τη Β. Ινδία στην Ευρώπη. Η λέξη συνυπάρχει με το παρεφθαρμένο *Τσιγγάνος/-α*, με αποβολή του αρχικού άτονου *a-* από συμφορά με το αόριστο άρθρο στην αιτ., και το υποκορ. *τσιγγανάκι* (από το διαλεκτ. *Ατσιγγανος* ή *Ατζίγγανος* ‘ρυπαρός, ατημέλητος’), που προσδιορίζουν «το μέλος νομαδικής φυλής, σήμερα με τάση μόνιμης εγκατάστασης, που ήρθε από την Ινδία και εγκαταστάθηκε στην Ευρώπη ανάμεσα στο 13^ο και στο 15^ο αι. μ.Χ.» [ΛΚΝ]. Με τον *Τσιγγάνο* συνδέεται ετυμολογικά και η λ. *τσιγγούνης*, ιδιότητα για την οποία συχνά μέμφονται τους Τσιγγάνους, καθώς ο *τσιγγούνης* αποτελεί αντιδάνειο, μέσω του τουρκ. *zingene* ‘Τσιγγάνος’ (πβ. και σελ. 218).

Σαφώς μειωτικό είναι το *γύφτος/-ισσα* (εξού και *καράγγυφτος*, *γύφτουλας*, *γύφταρος* (μεγεθ.), *γυφτάκι/γυφτάκος* (υποκορ.) κ.ά.), από το μεσαιων. *Γύφτος*, εκ του αρχαίου εθνικού *Αιγύπτιος* (με αποβολή της αρχικής άτονης διφθόγγου *Αι-* και στη συνέχεια ανομοίωση του τρόπου άρθρωσης [pt > ft] και αποφυγή της χασμωδίας *-ιο-*), επειδή εσφαλμένα πιστευόταν πως οι Ρομά πέρασαν στην Ελλάδα είτε από την Αίγυπτο, είτε από τη Μικρά Αίγυπτο, δηλ. την Κιλικία της Μ. Ασίας (πρβ. ισπαν. *Gitano*, ιταλ. *Gitano* < **Aegyptanus* ‘Αιγύπτιος’, για τον Τσιγγάνο του ελλαδικού χώρου). Παλιότερα, αλλά και τώρα στα ν.ε. ιδιώματα, ο όρος δήλωνε και τον σιδηρουργό/τεχνίτη ή τον οργανοπαίχτη, λόγω αντίστοιχης επαγγελματικής ενασχόλησης. Μεταφορικά, ο χαρακτηρισμός σημαίνει και άνθρωπο μικροπρεπή, ευτελή και φιλάργυρο («Είναι μεγάλος *γύφτος*») ή που ζει σε συνθήκες βρομιάς και ακαταστασίας («Ζει σαν τον *γύφτο*») ή που είναι υπερβολικά μελαχρινός. Επίσης, σε χρήση είναι το *γυφταριό* ή *τσιγγαναριό* [ΛΚΝ], που μειωτικά χαρακτηρίζει ‘μεγάλη ομάδα γύφτων’ ή ‘σπίτι/χώρο βρόμικο και ακατάστατο’. Τα ίδια περιφρονητικά στερεοτυπικά χαρακτηριστικά αποδίδονται στη *γυφτιά*, που εκτός από το σύνολο των γύφτων, δηλώνει μεταφορικά, σε οικείο επίπεδο ύφους ‘τη βρομιά, την ακαταστασία’, αλλά και ‘энергия που χαρακτηρίζεται από μικροπρέπεια ή φιλαργυρία’ («Πλήρωνε και μην κάνεις *γυφτιές*»). Την ενδοομαδική αλληλεγγύη των Ρομά αντανακλούν και οι παροιμίες «Είδε ο *γύφτος* τη γενιά του κι αναγάλλιασε η καρδιά του» και «Όλοι οι *γύφτοι* μια γενιά», ενώ την αδιαφορία εκφράζει η παροιμία «Κάτι τρέχει στα

γύφτικα» και την υπερηφάνεια το «Καμαρώνει σαν το *γύφτικο* σκεπάρνι».

Τέλος, απαντά και ο προφορικός όρος *κατσιβελος* και *κατσιβέλα*, από το μεσαιων. *κατσιβελος*, που προέρχεται από το βλάχ. *cacivel* < μεσαιων. λατ. *capitivellus* < λατ. *capitinus* ‘αιχμάλωτος/μτφ. άθλιος, δυστυχής’, για τον Ρομά ή τον υπερβολικά μελαχρινό άνθρωπο και συνήθως άσχημο και απωθητικό.

Στο διαλεκτικό υλικό, όλα σχεδόν τα επίθετα για τη συγκεκριμένη εθνοτική ομάδα είναι αρνητικά, ενώ παραλλαγμένα χρησιμοποιούνται και σε πολλές άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες¹⁷¹. Τα αρνητικά στερεότυπα που αναπαράγονται μέσω αυτών είναι αυτά του μαύρου στο δέρμα ανθρώπου ως στοιχείο ασχήμιας (*ατσιγγανόπετσο* ‘πολύ μελαχρινός’ (Μύκονος)· *κορμπάτης* ‘γύφτος’ (Στερεά Ελλάδα) < *κορμπάς* ‘κατάμαυρος τράγος’), του βρόμικου και ακατάστατου ((*α*)*τσιγγανιά* ‘δυσσομία, ρυπαρότητα, τσιγγουνιά’, Λιβύοσι Μ. Ασίας, Μεγίστη, Τήνος· *τσιγγανοφορεμένος/-η* ‘αυτός που φορά ρυπαρά ρούχα εξαιτίας πένθους’), του λιπόσαρκου και κουρελιάρη (*τσιγγανερός/-ή* ‘λιπόσαρκος’, Πελοπόννησος, Σουδενά), του αιωνίως περιπλανώμενου λόγω της νομαδικής ζωής του (*μουατζίζης* (Ήπειρος, Μακεδονία) < τουρκ. *muhacir* ‘μετανάστης’) κ.λπ. Επίσης, επειδή αρκετοί Ρομά είχαν ως επάγγελμα την περιφορά μιας αλυσοδεμένης αρκούδας, που χόρευε, ή μιας μαϊμούς, που εκτελούσε ακροβατικά, αποκαλούνται περιφρονητικά *αρκουδόγυφτοι* ή *μαϊμουδιάρηδες*. Το παίξιμο κάποιου μουσικού οργάνου θεωρείται αυτονόητο για τη συγκεκριμένη ομάδα, γι’ αυτό λέγεται και η παροιμία «Σαράντα χρόνια *Γύφτος*, βιολί δεν μαθαίνει», για όσους είναι ανεπίδεκτοι μαθήσεως.

Επίσης, από την υποτιθέμενη συχνή ενασχόληση των τσιγγάνων (και δη των γυναικών) με κόλπα, απάτες και με τη μαγεία, προκύπτουν οι ονομασίες *ντόρτης* (Στερεά Ελλάδα) (< πιθ. *ντόρτια* ‘τα τεσσάρια στα ζάρια’, από τη συνήθεια των Τσιγγάνων να παίζουν τυχερά παιχνίδια με ζάρια, εξού και *ντόρτικα* ‘η γλώσσα των Τσιγγάνων συνθηματικά’), *μοιρού* ‘Γύφτισσα που λέει τη μοίρα’, που προβλέπει την τύχη των ανθρώπων, *μάγισσα* (Ικαρ.) κ.ο.κ. *Μπιτουλιάννα* σημαίνει στη Θεσσαλονίκη ‘Γύφτισσα’, αλλά και ‘φλύαρη, μαλαγάνα, διπλωμάτισσα’. Η λέξη προέρχεται από τα Μπιτόλια, δηλ. το Μοναστήρι της σημερινής F.Y.R.O.M., όπου ανέκαθεν ζούσαν πάρα πολλοί Ρομά· άλλωστε, υπάρχει και ο όρος *Σερβιάνα*, που σημαίνει ‘τη Γύφτισσα από τη Σερβία’, αλλά και ‘τη χαρτορίχτρα, την καφετζού, τη μάντισσα’.

Αξίζει, ακόμη, να σημειώσουμε και κάποια άλλα συνώνυμα των τσιγγάνων, όπως *Φαραώνης/-ισσα* και *Χαλδαίος/-α*, που φανερώνουν τις αντιλήψεις περί της

171. Βλ. Καλογερόπουλος (χ.έ.).

καταγωγής τους (*Χαλδαίος* σημαίνει επίσης σιδηρουργός, ενώ υπάρχει και η φρ. «Σαν *Χαλδαίοι* κάνετε!», δηλ. ‘θουρβείτε υπερβολικά’).

Και τα περισσότερα παράγωγα και σύνθετα με τις λέξεις *γύφτος/-ισσα*, *κατσιβελος/-α*, *τσιγγάνος/-α* είναι μειωτικά και δηλώνουν κάτι άσχημο, βρόμικο, κακής ποιότητας ή ευτελούς αξίας, π.χ. *τσιγγανόπετρα* (Εύδηλος Ικαρίας) ‘παλιόπετρα που δεν κάνει για τίποτα’, *κατσιβελόκαιρος* (Ίμβρος) ‘άσχημος, συννεφιασμένος καιρός’, *κατσιβελόμουτρο* (Ίμβρος) ‘γύφτικη φάτσα, άσχημος’, *γυφτόσογο* (σύνθηες) κ.ά.

Επίσης, υπάρχουν αμέτρητες παροιμίες, π.χ. «*Ο Γύφτος*, κι άγιος να γενεί, πάλι *γυφτιές* μυρίζει», «*Γύφτικους* γάμους γέννι κι βιο δε λουγαράζιτι» (ειρων. για τους φτωχούς που στην ευθυμία τους σπαταλούν και τα λίγα τους υπάρχοντα) κ.ά.¹⁷²

Μία από τις δημοφιλέστερες ομάδες-στόχους των φυλετικών δυσφημισμών διαγλωσσικά είναι, αναμφίβολα, και οι Εβραίοι – ενδεικτικά αναφέρουμε ότι στα αγγλικά απαντούν τουλάχιστον 124 μειωτικοί όροι¹⁷³.

Στη Ν.Ε.Κ., πέραν του όρου *Εβραίος/-α* (λόγ. < μεταγν. *Έβραϊος* < αραμ. *ebrai*), απαντούν μόνο το ορθοφημιστικό *Ισραηλίτης/-ισσα*, το οποίο προσδιορίζει ειδικότερα τους Εβραίους που διαμένουν στο Ισραήλ, και το αντίστοιχο επιθ. *ισραηλίτικος/-η*, καθώς και το προφορικό *εβραϊτικός/-ια*, το οποίο σε συμφράσεις, όπως *εβραϊκό παζάρι*, εκφράζει μειωτικά τη φιλαργυρία των Εβραίων. Τέλος, η σύμφραση *σαν χάβρα των Εβραίων* λέγεται για την πολλή φασαρία και την ασυνενοησία.

Αντίθετα, εξαιρετικά πλούσιο εμφανίζεται το σχετικό υλικό των ν.ε. διαλέκτων: τα στερεοτυπικά αρνητικά χαρακτηριστικά των Εβραίων, όπως η φιλαργυρία, η δολιότητα, με την οποία υποτίθεται ότι αποκτούν πλούτο και δύναμη, η ψευτιά και η εξαπάτηση, η εμπλοκή τους σε μαγικά τελετουργικά και η έχθρα τους απέναντι στη χριστιανική πίστη, αποτελούν κοινό τόπο στο πλαίσιο τόσο της παραδοσιακής αντίληψης, όσο και της εικόνας του Εβραίου μέσα από τα λαϊκά παραμύθια και τη λογοτεχνία¹⁷⁴.

Η επιλογή του κοινού όρου *Οβριός* και *Βριγιός* είναι υφολογικά φορτισμένη,

172. Κοντά, πάντως, στα τόσα αρνητικά, εμφανίζονται κάποτε και κάποιες εκφράσεις συμπάθειας προς τους Ρομά (για λεπτομέρειες βλ. υποκεφ. 12.8., σελ. 262-263).

173. Π.χ. *kikes* (από την εβραϊκή λέξη *keikl* ‘κύκλος’, επειδή οι πρώτοι Εβραίοι μετανάστες στο Ellis Island των Η.Π.Α. δεν ήξεραν να γράψουν το όνομά τους και υπέγραφαν με κύκλο αντί για x), *Moses*, από τον Μωϋσή, *mosquitos* ‘κουνούπια’, λόγω του ότι έχουν μακριά και σουβλερή μύτη, *bones* ‘κόκκαλα’, εξαιτίας του ότι οι Εβραίοι στα στρατόπεδα συγκέντρωσης ήταν αποστεωμένοι, *pizza*, από τα κρεματόρια-φούρνους, *snowflakes* ‘νιφάδες χιονιού’, που περιγράφει το αποτέλεσμα της αποτέφρωσης, *Hebro*, για τους μαύρους Εβραίους, συνδυασμός του *Hebrew* + *negro* κ.ά. (πηγή: <http://www.rsdb.org/search?q=jews>).

174. Βλ. Μαργαρώνη 2011: 52-55.

καθώς χρησιμοποιείται πάντοτε μειωτικά. Υβριστικά είναι και τα *εβραιόσκυλο* και *εβραιόπιασμα* 'το νευρικό και ανήσυχο παιδί' (Λευκάδα). «Με τυραννάει *οβρέικα*» ('υπερβολικά'), λένε στην Κοζάνη, *οβρρέγ'κου γ'νάτι* αποκαλούν το υπερβολικό πείσμα στο Αλμαλί της Θράκης, *οβρρέικος* στα Γιάννενα είναι 'ο δυσοίωνος' («του δικατρία είνι μπόντους *οβρραίκους*» λέγεται στο Κουκκούλι Ιωαννίνων, όταν στο χαρτοπαίγνιο της κοντσίνας ο παίκτης φτάσει στον αριθμό 13) κ.ά.

Το υλικό των ιδιωμάτων μάς προμηθεύει και με λεξικολογικά στοιχεία που σκιαγραφούν, έστω και πάλι αρνητικά σημειωμένα, μια διαφορετική εικόνα των Εβραίων, όχι πια ως πλούσιων και εκμεταλλευτών, αλλά ως φτωχών, καχεκτικών, ρυπαρών και κακομοίρηδων. *Εβραιίδα* και *εβραιίλα* λένε μειωτικά τους πολλούς μαζεμένους Εβραίους· το παραγωγικό επίθμ. *-ίλα* προσδίδει μια αρνητική ιδιότητα, που δηλώνει άσχημη μυρωδιά ή κατάσταση (πβ. *ποδαρίλα, μανυρίλα*), υπονοώντας προφανώς την απλυσιά, ενώ «Βρομά *ο οβρζός*, βρομούν τσαι τα καλά του» λένε στη Σκύρο. *Εβραιόλυχνος* λέγεται στα Χανιά 'ο μη μπακιρένιος λύχνος, ο ψεύτικος', λέξη που προκύπτει από την εβραϊκή εφτάφωτη λυχνία, δηλώνοντας τόσο τη φτώχεια των Εβραίων, όσο και την υποτίμηση των Ελλήνων για μια αλλόθρησκη συνήθεια.

Ενδιαφέρουσες είναι και οι λέξεις των συνθηματικών γλωσσαρίων που δηλώνουν τον Εβραίο, όπως *Ζαφείρης*, που σημαίνει επίσης και το ποντίκι, οπότε ο Εβραίος θεωρείται ότι έχει όψη ποντικού, *Παντζαδερός* (< *παντζάδα/πατσάδα* 'γενειάδα', Μακεδονία και Ήπειρος), προφανώς από τις μακριές γενειάδες που άφηναν οι Εβραίοι, δηλ. από ένα διαφοροποιητικό χαρακτηριστικό της εμφάνισής τους κ.ά.

Τέλος, ενδιαφέρον παρουσιάζει η ιστορία της λέξης *τσιφούτης*, που στη Ν.Ε. σημαίνει 'τσιγγούνης, φιλάργυρος'. Η λέξη προέρχεται από την τουρκ. *çift* 'απατεώνας, εκμεταλλευτής' (< τουρκ. *çift* 'Εβραίος' < περσ. *çift* [*jahud, jubud*] 'Εβραίος', με παραφθορά). Αν και μέσα από το διαγλωσσικό ταξίδι της λέξης η έννοια του Εβραίου έχει πια ξεχαστεί στη Ν.Ε.Κ., το επίθετο εξακολουθεί να χρησιμοποιείται μεταφορικά, για να δηλώσει και πάλι τον φιλάργυρο (Εβραίο), με αποτέλεσμα να δημιουργούνται στις διαλέκτους και τα ιδιώματα λεκτικοί πλεονασμοί, π.χ. *Τσιφούτ-Οβριός* (Αντικύθηρα, Κρήτη: «Τάξου και συ *Τσιφούτ-Οβριέ*, Ρωμίο να προσκυνήσεις»), ή λεξικές φράσεις-δάνεια από την τουρκική, στις οποίες το επίθετο συμμετέχει, προσδίδοντας το αρνητικό σημασιολογικό φορτίο της σύμφρασης, π.χ. *τσιφούτ-παζαρί* (Πάνορμος Προποντίδας, < τουρκ. *çift pazari* 'εβραϊκό παζαρί' και μτφ. 'η ακαταστασία'), *τσιφούτ-καβγάς* ή *τσιφούτ-πατιρτί* (< τουρκ. επιθ. *çift* και τα τουρκ. *kavga* και *patirri*, αντίστοιχα, φράσεις που λέγονται για όσους μαλώνουν χωρίς λόγο). Άλλωστε, κάποιες από τις

σημασίες του *τσιφούτης* στα ιδιώματα παραπέμπουν σ' αυτή την αρχική σημασία του *Εβραίου*, όπως το τοπωνύμιο *Τσιφούτ'κα* 'εβραϊκά' (Θράκη, Αδριανούπολη).

Ασφαλώς, η διαχρονική αυτή μετατόπιση από την πληθώρα δυσφημισμών στις διαλέκτους στην πρόσφατη συρρίκνωσή τους στην κοινή οφείλεται στο γεγονός ότι, μετά και την εξόντωση των εύρωστων και επί αιώνες εγκατεστημένων εβραϊκών κοινοτήτων μεγάλων ελληνικών πόλεων, όπως η Θεσσαλονίκη, τα Χανιά και τα Γιάννενα, κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, το εβραϊκό στοιχείο σαφώς υποχώρησε, με αποτέλεσμα να ελαχιστοποιηθούν οι ευκαιρίες συμβίωσης και αλληλεπίδρασης με τον ελληνικό πληθυσμό.

* * *

Τέλος, ο πολιτικός ορθός ορθοφνημισμός *Μουσουλμανική Μειονότητα της Δυτικής Θράκης* ανάγεται ήδη στη Συνθήκη της Λωζάνης του 1923, μετά την ήττα των ελληνικών στρατευμάτων στη Μ. Ασία, όταν οι μουσουλμάνοι το θρήσκευμα Έλληνες πολίτες της Δυτικής Θράκης εξαιρέθηκαν από την υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών ανάμεσα σε Ελλάδα και Τουρκία και τους δόθηκε το δικαίωμα να παραμείνουν ως μειονότητα στην Ελλάδα υπό ειδικό καθεστώς προστασίας, όπως προέβλεπε η Συνθήκη, κατ' αντιστοιχία προς τους Έλληνες ορθοδόξους της Κωνσταντινούπολης, της Ίμβρου και της Τενέδου. Θεσμικά η υπόσταση της μειονότητας ορίστηκε ενιαία με βάση το κριτήριο της θρησκείας, κατ' αντιστοιχία προς το σύστημα των οθωμανικών *μιλλιέτ*¹⁷⁵. Η Ασκούνη (2006: 33-34' πβ. και Χριστόπουλος 2010) επισημαίνει ότι το είδος του προσδιορισμού της μειονότητας, θρησκευτικού ή εθνικού, ήδη από τη δεκαετία του 1960 βρέθηκε στο επίκεντρο έντονης πολεμικής: μετά από μια σύντομη παρένθεση, κατά την οποία η ελληνική πλευρά, κάτω από τουρκικές πιέσεις, αναγνώρισε τον εθνικό προσδιορισμό της μειονότητας, μετονομάζοντας το 1954 τα σχολεία της από «μουσουλμανικά» σε «τουρκικά», από τη δεκαετία του 1960 και εξής υποστηρίζεται σταθερά ο επίσημος, με βάση τη Συνθήκη της Λωζάνης, θρησκευτικός προσδιορισμός της μειονότητας ως *μουσουλμανικής*. Η θέση αυτή προβάλλει εμφαντικά την ανομοιογενή εθνοτική και γλωσσική σύνθεση της μειονότητας, από «Τουρκογενείς», Πομάκους και Τσιγγάνους, η οποία χρησιμοποιείται από το ελληνικό κράτος ως επιχείρημα, με στόχο να τεκμηριωθεί ότι δεν υπάρχει άλλο ενοποιητικό στοιχείο της μειονότητας, εκτός από τη μουσουλμανική θρησκεία.

175. Όμως, όπως σχολιάζει ο Λέκκας (1992: 155-164), στο ιστορικό πλαίσιο διαμόρφωσης των σύγχρονων βαλκανικών κρατών, ο προσδιορισμός των θρησκευτικών κοινοτήτων έχει και εθνικές συνδηλώσεις.

12.4. «Έγινα *Τούρκος*»: Δυσφημισμοί για εθνώνυμια

Μια γενική παρατήρηση σε ό,τι αφορά τους διαθέσιμους φυλετικούς δυσφημισμούς στη Ν.Ε.Κ. για άτομα με διαφορετική εθνικότητα είναι ότι οι ίδιες οι εθνικές ονομασίες (εθνώνυμια) διαφόρων λαών μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε άλλα περιβάλλοντα ουδέτερα και σε άλλα δυσφημιστικά: έτσι π.χ. στην πρόταση «Προφυλακιστέος κρίθηκε ο 29χρονος Αλβανός, που φέρεται να εμπλέκεται στην πολύκροτη υπόθεση της μεγάλης ποσότητας ηρωίνης»¹⁷⁶, ο όρος δηλώνει την εθνικότητα του κατηγορουμένου. Αντιθέτως, στο σύνθημα «Δεν είμαι εγώ ρατσιστής, εσύ είσαι *Αλβανός*», προκρίνεται η δυσφημιστική χρήση, που αποδίδει υπαινικτικά ένα πλέγμα στερεοτυπικών χαρακτηριστικών σε ολόκληρο το αλβανικό έθνος.

Και στη συγκεκριμένη κατηγορία σε γενικές γραμμές δεν υπάρχει μεγάλη ποικιλία λεξικοποιημένων δυσφημισμών.

Το εθνώνυμο *Τούρκος*/-άλα εμφανίζεται συχνά, μετά από 400 χρόνια σχέσης κατακτητή-κατακτημένου, με αρνητικό πρόσημο. Ο *Τούρκος* σημειώνεται ως ο απόλυτος εχθρός, ο κατεξοχήν «άλλος» και συνήθως συγγέεται με τον οποιοδήποτε μουσουλμάνο. Έτσι, στη Ν.Ε. συναντάμε τους μειωτικούς όρους *Τουρκαλάς*, *κωλότουρκος*, *Τουρκιά* (μειωτικά το τουρκικό έθνος) και *τουρκεύω* 'αλλάζω πίστη και από χριστιανός γίνομαι μωαμεθανός, εξισλαμίζομαι' ή 'υποδουλώνομαι στους Τούρκους'. Ακόμη, από τη σημασία του ίδιου ρ. 'αγριεύω, θυμώνω πολύ' προκύπτει η στερεότυπη έκφραση *γίνομαι Τούρκος*. Επίσης, ο όρος *Τουρκόγυφτος*/*Τουρκογύφτισσα* είναι μία από τις ονομασίες των μωαμεθανών Τσιγγάνων που ζουν στην Ελλάδα και μεταφορικά δηλώνει 'άνθρωπο βρόμικο και κακό' [ΛΚΝ], ενώ το *Τουρκόσπορος* χρησιμοποιείται υβριστικά για κάποιον που έχει Τούρκο πατέρα και χριστιανή μητέρα ή για Έλληνες που κατάγονται από τουρκικές ή τουρκοκρατούμενες περιοχές [ΛΚΝ].

Σε θεσμικό επίπεδο, στο πλαίσιο της ελληνικής διπλωματίας και των διεθνών σχέσεων, ο όρος *Τουρκοκύπριος*/-α δηλώνει τον Τούρκο κάτοικο της Κύπρου (συνήθως σε αντιδιαστολή προς το *Ελληνοκύπριο*). Αξίζει, επίσης, να σημειωθεί ότι, χάριν των σχέσεων φιλίας με τη γείτονα χώρα, από τα σχολικά εγχειρίδια της ιστορίας έχει αποσυρθεί το προσωνύμιο «Νικηταράς ο *Τουρκοφάγος*» υπέρ του σκέτου «Νικηταράς»¹⁷⁷. Ωστόσο, ο όρος *Τουρκοκρατία*, ως δηλωτικός της

176. Πηγή: <http://www.iefimerida.gr/news/>.

177. Βλ. *Ιστορία του Νεότερου και του Σύγχρονου Κόσμου (από το 1815 έως σήμερα)*, κεφ. Α΄,

περίοδου της ελληνικής ιστορίας από την άλωση της Κωνσταντινούπολης μέχρι την κήρυξη της Επανάστασης του 1821, εξακολουθεί να χρησιμοποιείται έναντι του επιστημονικά ακριβέστερου όρου *Οθωμανοκρατία*, ακόμη και στις λεζάντες του Μουσείου της Ακρόπολης.

Διαλεκτικά, βρίσκουμε πρόσθετους μειωτικούς χαρακτηρισμούς, όπως *τουρκάκι*, που είναι ‘το αβάπτιστο παιδί’, *τουρκοδουλειά* ‘προχειροδουλειά’ (Πελοπόννησος), *τουρκάλογο* ‘το άγριο άλογο ή ο πεισματάρης άνθρωπος’ (Πελοπόννησος), *τουρκόβοϊδο* ‘ο αμαθής, ο ανόητος’ (Σάμος), *τουρκοσάβανος* ‘ο στριμμένος’ (Κεφαλονιά), *τουρκοφάγετον* ‘αυτό που καταλήφθηκε ή εξοντώθηκε άδικα’ (Πόντος) κ.ά.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι συνθηματικές λέξεις, που χρησιμοποιούντο για τον Τούρκο και την Τουρκία, όπως *ζεβός/ζέβρισσα* στην Καππαδοκία ή *αριστερός* στον Πόντο, σε αντιδιαστολή προς τον *δεξιό/δέξισσα*, που σήμαινε τον Έλληνα/-ίδα, *νταβάρης* στη Σάμο, λέξη που σήμαινε αρχικά ‘τον βραδυκίνητο’ (< τουρκ. *davar* ‘υποζύγιο, αιγοπρόβατα’), *μεσημεράς* ‘φάντασμα που γυρνά τα μεσημέρια και παίρνει, όποιο παιδί δεν κοιμάται’ και συνεκδοχικά ο φανατικός Τούρκος αγάς, που συνήθιζε να κάθεται όλη τη μέρα στο καφενείο (Χανιά), *Κεμάλης* (Βιθυνία Μ. Ασίας), *μπούλα* ‘Τουρκία’ (Μακεδονία), λόγω του φερετζέ, *πλινόκωλος*, προφανώς από τη συνήθεια των Τούρκων να πλένονται μετά την αφόδευση (Κοραΐς 1835: Ε, 301) κ.ά.

Τέλος, για τους Τούρκους βρίσκουμε αναφορές και σε πολλά άσματα («*Τουρκιά* σε πλάκωσε, *Τουρκιά* σε τριγυρίζει», Πάργα), ανέκδοτα, παροιμίες (Καψάλης 1923), όπου καταντούν να είναι συνώνυμο του φιλοχρήματου «*Τούρκο*ν είδες; Γρόσια θέλει. Κι άλλον είδες; Κι άλλα θέλει.») και εν γένει του εχθρικού και του κακού και να σχετίζονται σχεδόν πάντα με εμπόλεμη κατάσταση, π.χ. σε άσμα της Μακεδονίας αναφέρεται: «*Ουβρούδια, Τουρκούδια* στη πίσσα μαζουμένα κι μείς τα Χριστιανόπιδά μι τη σκέπ’ της Παναγίας σκιπασμένα».

Για τους όμορους Αλβανούς, που συνιστούν μία από τις πολυπληθέστερες πλέον μεταναστευτικές εθνικές ομάδες από το 1990 και εξής, συναντάμε το μειωτικό μεγεθυντ. *Αλβαναράς* και τους περιφρονητικούς όρους *κωλοαλβανός/-ίδα* και *αλβαναριό*. Άξιες σχολιασμού είναι, επίσης, οι διακρίσεις *Αλβανός/-ή* ή *-ίδα* έναντι *Βορειοηπειρώτης/-ισσα*, προκειμένου με τον δεύτερο να δηλωθεί ο/η ελληνικής καταγωγής προερχόμενος/-η από τη γείτονα χώρα, και *Αλβανός/-ή* εναντίον *Αρ-*

*βανίτης/-ισσα*¹⁷⁸ (από το μεσαιων. *Αρβανίτης*, εκ του τοπωνυμίου *Άρβαν(ο)*, περιοχή της Αλβανίας + *-ίτης*), για τους εξελληνισμένους και, κυρίως επί βυζαντινής αυτοκρατορίας (μεταξύ 13^{ου} και 16^{ου} αι.), εγκατεστημένους στον ελλαδικό χώρο χριστιανούς Αλβανούς, οι οποίοι σήμερα είναι Έλληνες πολίτες δίγλωσσοι και παράλληλα με τα ελληνικά μιλάνε και τα αρβανίτικα (τουλάχιστον οι παλαιότερες γενιές). Ο χαρακτηρισμός χρησιμοποιείται μεταφορικά και μειωτικά και επί ανθρώπου πεισματάρη, ισχυρογνώμονα («Έχει *αρβανίτικο* γινάτι», «Έχει/είναι *αρβανίτικο* κεφάλι», «Τον έπιασε τ' *αρβανίτικο*»), θορυβοποιού, οξύθυμου πείσμονα, βλάκα (εξού και *κουταρβανίτης*), δόλιου και άδικου (*αρβανίτικο μοιράσι* 'άδικη διανομή'). Ως συνώνυμο χρησιμοποιείται και το εθνικό *Αρναούτης/-ισσα*¹⁷⁹.

Για τους Βουλγάρους εντοπίσαμε στη Ν.Ε.Κ. μόνο τη σύμφραση *βουλγάρικο κεφάλι*, που δηλώνει τον επίμονο, πεισματάρη και αγροίκο άνθρωπο. Στις διαλέκτους απαντούν τα *κομιτατζής* 'μέλος του βουλγαρικού κομιτάτου', *κουφίνης* 'χοντροκέφαλος, μπουμπούνας' και (*ξύλο*)*πίνακας*/(*ξύλο*)*πινάκα* 'ακαλλιέργητος, στενοκέφαλος, ξύλο απελέκητο' (Θράκη). Η παροιμία «*Βούλγαρο* αν κάμης φίλο, βάστα κι ένα κομμάτι ξύλο!», που προειδοποιεί για την υποτιθέμενη δολιότητα των Βουλγάρων, λέγεται όμοια και για τους Αρβανίτες και για τους Τούρκους, επομένως, περισσότερο απηχεί την επιφυλακτικότητα των Ελλήνων απέναντι στον ξένο εν γένει.

Για τους Αρμένιους, που επί Οθωμανοκρατίας θεωρούντο μεγάλοι ανταγωνιστές των Ελλήνων στο εμπόριο, μεγαλύτεροι και από τους Εβραίους ακόμη, υπάρχει η σύμφραση *αρμένικη βίζιτα*, για την ενοχλητικά μεγάλης διάρκειας επίσκεψη¹⁸⁰. Στο διαλεκτικό υλικό το συγκεκριμένο εθωνύμιο περιβάλλεται με αρνητικές ιδιότητες, όπως η νωθρότητα, το πείσμα και η φλυαρία, π.χ. *άμον Αρμένης* 'αργός' (Πόντος), *αρμένικο πείσμα*, *αρμένικο στόμα* 'φλύαρο.' Συχνά οι Αρμένιοι συνδέονται με υπερφυσικά πνεύματα. Έτσι, στην Αδριανούπολη της Θράκης *Αρμένης* είναι και 'ο δαίμονας, το ξωτικό' και *Αρμένισσα* 'η λεχώνα που βρίσκεται υπό την επήρεια κακοποιού δαίμονα και έχει καταστεί διανοητικά και

178. Ο *Αρβανίτης* και η *Αρβανιτιά*, ωστόσο, θεωρούνται και συνώνυμα του Ηπειρώτη και της Ηπείρου, αντίστοιχα. Γι' αυτό, όταν γίνεται λόγος περί *Αρβανιτιάς*, είναι συγκεκριμένο, αν πρόκειται για εχθρούς ή συμμάχους: π.χ. «Εδώ το λεν' Αρβανιτιά, το λένε Μέτσο Χούσο» (θετικό) # «Ο γιος του Ανδρούτσου στη Γραβιά στυλώνει το κορμί του κι επάνω του, σαν νά 'τανε θεόχτιστο κοτρώνι, συντρίβεται η *Αρβανιτιά* με τον Ομέρ Βριόννη» (αρνητικό).

179. Στο *slang.gr* αναφέρεται και ο νεολογισμός *αλβανόχαπο* για το γενόσημο φάρμακο αμφίβολης προέλευσης και επιδραστικότητας, όρος που δεν επιβεβαιώθηκε, ωστόσο, σε καμιά άλλη πηγή.

180. Για το ζήτημα που προέκυψε με το ομώνυμο λήμμα του ΛΝΕΓ βλ. σελ. 307-308.

σωματικά ασθενής', γι' αυτό και έχει ανάγκη να επικαλεσθεί τις ευχές και τους εξορκισμούς Αρμενίου ιερέα (πβ. και *αρμενίζομαι/αρμενιάζομαι* και *αρμένισμα* 'πυρετός, ασθένεια της λεχώνας και του βρέφους').

Για τους Πακιστανούς, των οποίων η παρουσία στην Ελλάδα είναι πρόσφατη και έχει αυξηθεί κατά πολύ τα τελευταία χρόνια, βρήκαμε τους όρους *πάκης*, *πάκι*, *πακί* και *πακιστάνια*, που δηλώνουν συλλήβδην τους μετανάστες από τη Μέση Ανατολή και τη Ν. Ασία (Αφγανούς, Ιρανούς, Ιρακινούς κ.λπ.), χωρίς να ενδιαφέρει τόσο η εξακρίβωση της εθνικότητάς τους, όσο οι συνδηλώσεις 'φτωχός, βρόμικος, εξαθλιωμένος'. Επίσης, γίνεται χρήση του μειωτικού ουδ. *το πακιστανό/τα πακιστανά*, που υποδηλώνει την ελλιπή κατανόηση και χρήση της ελληνικής γλώσσας από την εν λόγω εθνική ομάδα.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει και η χρήση του όρου *Φιλιππινέζα* με τη σημασία 'υπηρέτρια', η οποία μαρτυρεί τη «φυλετικοποίηση» της οικιακής εργασίας στην ελληνική κοινωνία από τη δεκαετία του 1980 κ.εξ., καθώς, πλέον, ο όρος χρησιμοποιείται, όχι ως δηλωτικός εθνικής ταυτότητας, αλλά ως συνώνυμος της οικιακής βοηθού, η οποία, μάλιστα, ενσαρκώνει την ιδανική οικιακή συμπεριφορά του «φιλοξενούμενου στο ελληνικό πλαίσιο, αυτή της υπαγωγής και της υποτέλειας. Όπως σχολιάζει η Τοπάλη (2010: 635), «Ο όρος *φιλιππινέζα* εισέρχεται σταδιακά ως κεντρική μεταφορά στη ρητορική της καθημερινότητας, αλλά και στον λόγο δημόσιων προσώπων (πολιτικών, δημοσιογράφων, θρησκευτικών αρχηγών), προκειμένου να περιγραφούν συμπεριφορές και ιδιότητες, που θεωρούνται 'γυναικείες', 'παθητικές' και υποδηλώνουν 'δειλία' και 'υποτέλεια'».

Ανασημασιοδότηση έχουν υποστεί τις δύο τελευταίες δεκαετίες και θηλυκά εθνωυμικά, όπως *Ρωσίδα*, *Ουκρανέζα*, *Βουλγάρα* κ.λπ., που έχουν καταλήξει στερεοτυπικά να σημαίνουν, σε συγκεκριμένα συμφραζόμενα, 'γυναίκα χαλαρών ηθών', 'ξελογιάστρα', 'χορεύτρια σε strip-show' ή και 'πόρνη' (πβ. και σελ. 111).

Ακόμη, στη Ν.Ε.Κ. *Σκοτσέζος/-α* σημαίνει και 'τσιγγούνης', ενώ διαλεκτικά υπάρχουν μειωτικοί ή ειρωνικοί όροι και για άλλους λαούς, όπως *Καταλάνος/-η* 'άγριος, επικίνδυνος, σκληρός' (ιδίως στη Στερεά Ελλάδα και την Εύβοια, πβ. και τη φοβέρα για τα παιδιά «Θα σε πάρει ο *Καταλάνος*»· το εθνωυμικό είχε και τη σημασία 'βρόμικος', όπως μαρτυρεί το γνωμικό από τη Φθιώτιδα «Ο Ρωμιός νιβόταν κι ο *Καταλάνος* σκατά αλειβόταν», επειδή οι Καταλανοί ντύνονταν με δέρματα, τα οποία άλειφαν, για να τα συντηρήσουν, με μαυρισμένο από την πολυκαιρία χοιρινό λίπος), *Μαμαλούκος/Μαμελούκος* (κατά το ΛΝΕΓ, «μέλος στρατιωτικών δυνάμεων, που αποτελείτο από δούλους διαφόρου καταγωγής, οι οποίοι έθεσαν υπό τον έλεγχό τους διάφορα μουσουλμανικά κράτη κατά τη διάρ-

κεια του Μεσαίωνα και εγκατέστησαν δική τους δυναστεία στην Αίγυπτο· μτφ. 'άξεστος, βάρβαρος'), *Αργεντίνος* 'απατεώνας' (πβ. *αργεντίνικη δεκάρα* 'πλαστό κέρμα', αλλά και χαρακτηρισμός για απατεώνα, από την απαγόρευση παλιά της κυκλοφορίας χάλκινων δεκάλεπτων από την Αργεντινή), *Χιρβάτης*, δηλαδή Κροάτης 'Σλάβος', αλλά και 'άνθρωπος κατώτερης τάξης' κ.ο.κ.

Τέλος, για τους Φράγκους, ονομασία με την οποία αποκαλούντο συλλήβδην, χωρίς εθνολογική διάκριση οι Δυτικοευρωπαίοι ή όσοι ανήκουν σε δυτικό δόγμα, καθολικοί ή προτεστάντες («Δεν είναι ορθόδοξος, είναι *Φράγκος*»), δεν βρίσκουμε στη Ν.Ε.Κ. πολλά αρνητικά σχόλια, ούτε υπάρχουν τόσα στερεότυπα, ίσως γιατί δεν υπήρχαν επί Οθωμανοκρατίας άμεσα εχθρικές σχέσεις μαζί τους ή γιατί η Φραγκοκρατία θεωρήθηκε πολύ «ελαφρύτερη» και ανεκτή (βλ. Κοντοσόπουλος 1996: 81-82). Οι λίγοι αρνητικοί χαρακτηρισμοί έχουν να κάνουν περισσότερο με ειρωνικά σχόλια και αστειύσιμους, κυρίως για την εξωτερική εμφάνιση και τους «κομψούς» τρόπους τους, παρά με πραγματική απέχθεια. Έτσι π.χ. αποκαλούμε *κουτόφραγκο* τον αφελή, τον στερούμενο την υποτιθέμενη ανατολίτικη πονηριά και εξυπνάδα. Διαλεκτικά, βέβαια, βρίσκουμε διάφορες υβριστικές φράσεις, όπως *φραγκόσκυλο*, *σκυλόφραγκος*, *φραγκοποντανάρα* (Νάξος), προφανώς γιατί οι Φράγκισσες θεωρούντο πιο «ξεπεταγμένες» από τις ντόπιες, και άλλες λιγότερο μειωτικές, π.χ. *φραγκοπιάνω* 'έξαπατώ ύπουλα κάποιον' (Σύμη) κ.ά. Η παροιμία «*Μοσσιέ, Μισέ και Μουσελίμη στο σπίτι σου μη βάλεις*», που σημαίνει ότι πρέπει ν' αποφεύγουμε τους πονηρούς και δολίους, προέρχεται από τους Φράγκους και τους Οθωμανούς στη Χίο, οι οποίοι θεωρούντο ιδιοτελείς. Όσο για τους *φράγκικους τρόπους* και τα *φράγκικα ρούχα*, φαίνεται ότι για τους Έλληνες αποτελούσαν μάλλον ένδειξη υπερβάλλοντος μοντερνισμού και άκριτου μιμητισμού, άξιου ειρωνικών σχολίων: π.χ. διαχωριζόταν ο *τερζής* ή *βλαχορράφτης* ή *ελληνορράφτης* ή *ρωμορράφτης* 'ο ράφτης των ντόπιων, ελληνικών, ανδρικών ενδυμάτων' από τον *φραγκορράφη* (Χίος, Κρήτη, Μ. Ασία), ενώ ειρωνικά ήταν και τα *φραγκοφορεμένος* και τα συνώνυμα υποκορ. *τσιτωμενάκι* και *τσιτοκωλάκι* (Σάμος), λόγω του ότι το ευρωπαϊκό παντελόνι τσίτωνε στα οπίσθια. Ακόμη, *φραγκοκαπελάς* αποκαλείται σε αίγιμα 'το μανιτάρι', ονομασία που φανερώνει σαρκασμό και ειρωνεία για τα υμίψηλα καπέλα και εν γένει για την θεωρούμενη ως «αριστοκρατική» δυτικοευρωπαϊκή ενδυμασία.

* * *

Αν και σε όλες τις προηγούμενες περιπτώσεις οι Έλληνες αντιλαμβάνονται τους εαυτούς τους ως την κυρίαρχη ομάδα και τον «άλλο» ως την κυριαρχούμενη, δια-

φορετική είναι η περίπτωση των Γερμανών και των Αμερικανών, οι οποίοι πέραν πάσης αμφιβολίας κατέχουν ηγεμονικό ρόλο, οι πρώτοι σε οικονομικό επίπεδο, ιδιαίτερα μετά την πρόσφατη διεθνή δημοσιονομική κρίση, και οι δεύτεροι σε οικονομικό, στρατηγικό και πολιτισμικό. Έτσι, για τους μεν Γερμανούς εντοπίσαμε το μεγεθυντ. *Γερμαναράς*¹⁸¹ (51.400 δείγματα στο Google). Επισημαίνεται ότι το στιγματοσμένο *γερμανοσολιάς* δεν χαρακτηρίζει το γερμανικό έθνος, αλλά τα «μέλη των Ταγμάτων Ασφαλείας, που συνεργάστηκαν με τους Ναζί κατά τη διάρκεια της Κατοχής στην Ελλάδα» [ΛΚΝ]. Διαλεκτικά, οι Γερμανοί αποκαλούνται μειωτικά *Αλαμάνοι* (από τους Αλεμάνους ή Αλαμανούς (Alamanni), το γερμανικό φύλο, το οποίο εμφανίστηκε στα σύνορα της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, στην περιοχή μεταξύ Άνω Ρήνου και Κάτω Δουνάβευς, κατά τον 3^ο μ.Χ. αι.), δηλ. 'άγριοι και φοβεροί'.

Για τους Αμερικανούς υπάρχει το *Αμερικανάκι*¹⁸², που συνοψίζει στερεοτυπικά χαρακτηριστικά, όπως η αφέλεια, η ρηχότητα και η απουσία κριτικής σκέψης, ενώ συχνά χρησιμοποιείται και για να περιγράψει τον άκριτο μιμητισμό του αμερικάνικου τρόπου ζωής ή την κακογουστία των Ελλήνων ομογενών στις Η.Π.Α. Ανάλογο περιεχόμενο έχει και το ουσ. *αμερικανιά*, η οποία, όταν πρόκειται για κινηματογραφικές παραγωγές, αναφέρεται στα block-busters του Hollywood, τα οποία αντιμετωπίζονται σαν «εύκολες» ταινίες με σαφή εμπορικό προσανατολισμό, σε αντίθεση π.χ. με τον ευρωπαϊκό κινηματογράφο.

* * *

Τόσο στην κοινή, όσο και στο διαλεκτικό υλικό, βρίσκουμε γλωσσικές κατασκευές, που δηλώνουν την ακατάληπτη γλώσσα του «άλλου»: έτσι, εκτός από το κοινολεκτικό *κινέζικα* έχουμε τα *αλαμπουρνέζικα*, δηλαδή ακαταλαβίστικα, με προτεινόμενες ετυμολογίες τις φράσεις 'αλά Μπουρνέζικα', δηλ. στη γλώσσα της φυλής Μπουρνού του Σουδάν, λόγω της ακατάληπτης για τους Δυτικούς ομιλίας τους [ΛΝΕΓ], ή 'αλιβορνέζικα', δηλ. πράγματα θαυμαστά από το Λιβόρνο της Ιταλίας (αντίθετα, στο [ΛΚΝ] αναφέρεται ότι ο όρος ίσως προέρχεται από το ιταλ. *alla burlesca* 'σε παιχνιδιάρικο ύφος' με ανομ. [l->l-n] και παρετυμ. -έζικα, επίθημα δηλωτικό γλώσσας, πβ. *εγγλέζικα, κινέζικα*, βλ. και υποκεφ. 12.7.).

181. Βλ. «Με πληγώνει η λέξη *Γερμαναράς*», πηγή: <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=408094>.

182. Ενδιαφέρον έχει η χρήση του όρου ακόμη και στον έγκριτο τύπο, βλ. π.χ. σχετικό άρθρο της *Ελευθεροτυπίας* (27/6/2014) με τίτλο «Αμερικανάκι» για την αμερικανοποίηση του Γερμανού προπονητή της εθνικής ομάδας ποδοσφαίρου των Η.Π.Α. Γιούργκεν Κλίνσμαν, πηγή: <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=437426>.

12.5. Ρατσιστικά ανέκδοτα

Αν και, όπως επισημάναμε, στη Ν.Ε.Κ., σε αντίθεση προς τις διαλέκτους, δεν υπάρχουν πάρα πολλοί μειωτικοί ή/και περιφρονητικοί όροι, που να λεξικοποιούν τη μισαλλοδοξία των Ελλήνων προς άλλες ομάδες-στόχους, αυτό δεν σημαίνει ότι δεν βρίσκονται εναλλακτικοί τρόποι εκφραστικής διοχέτευσής της, όπως είναι π.χ. το πλούσιο ρεπερτόριο σχετικών ρατσιστικών ανεκδότων και αστεϊσμών, που στηρίζονται στη στερεοτυπική αναπαράσταση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των διαφόρων λαών/εθνοτήτων με τους οποίους έχουν κατά καιρούς έρθει σε επαφή οι Έλληνες (για λεπτομέρειες βλ. Τσάκωνα 2013: 100-108). Έτσι, π.χ. υπάρχουν άπειρα ανέκδοτα για μαύρους («–Τι κοινό έχουν οι *μαύροι* και τα ποδήλατα; –Τις αλυσίδες»), Εβραίους («–Τι κοινό έχουν οι *Εβραίοι* και τα κινητά; –Και τα δύο θέλουν τον Γερμανό τους»), Ρομά («Ο γιος του *Γύφτου* θα έβγαине το πρώτο ραντεβού και ζητάει από τον πατέρα του να του δανείσει το σώβρακό του. Βγάζει ο *Γύφτος* το σώβρακο, το παίρνει ο μικρός, το γυρνάει από 'δω, το γυρνάει από 'κεί...δεν ήξερε πώς να το βάλει. «Βρε βλάκα», του λέει ο *Γύφτος*, «Δεν ξέρεις πώς φοριέται; Το κίτρινο μπροστά, το καφέ πίσω!»), Αλβανούς («–Τι κάνει ένας *Αλβανός* στο θέατρο; –Κλέβει την παράσταση»), Πακιστανούς («–Πώς χωράνε 30 *Πακιστανοί* σε ένα Smart? –Ρίχνεις μια τυρόπιτα μέσα») κ.ο.κ.

Ξεχωριστή και ενδιαφέρουσα είναι η περίπτωση των αστεϊσμών του τύπου «Πώς λένε στα τούρκικα...»:

Πώς λένε οι *Τούρκοι* την πεθερά:
Σιχτίρ χανούμ.

Πώς λένε οι *Τούρκοι* τον δάσκαλο;
Τσογλάν αγά.

Πρόκειται για μια κατηγορία γλωσσικών ανεκδότων, που ορίζουν μια έννοια μέσα από την αθροιστική συμπαράθεση των σημασιών λέξεων-δανείων από την τουρκική. Το χιουμοριστικό αποτέλεσμα προκύπτει από τη συνειδητή ή ασυνειδητή αναγνώριση της επίδρασης της γείτονος γλώσσας στην ελληνική, τεκμήριο της γλωσσικής επαφής ανάμεσα στους δύο λαούς (για τη γλώσσα του «άλλου», πβ. και παράγρ. 12.7.). Η χρήση τους δεν μπορεί να θεωρηθεί ακριβώς δυσφημιστική, καθώς εμπεριέχει σε μεγάλο βαθμό και τον αυτοσαρκασμό.

Ανάλογο φαινόμενο παρατηρείται και με τα κινέζικα ή τα ιαπωνικά, ιδωμένα συλλήβδην ως μία και η αυτή «ανοίκεια» γλώσσα, η οποία προκαλεί συγκεκριμένη φωνητική/φωνολογική εντύπωση στους Έλληνες. Αυτή την κωμική, για το

ακουστικό αισθητήριο των ομιλητών/-τριών της Ν.Ε., εντύπωση επιχειρεί να μιμηθεί ο ασεϊσμός, πρακτική που συνιστά παραλλαγή της «μετάφρασης επιφανείας», στην οποία η σχέση ανάμεσα στο κείμενο-πηγή και το κείμενο-στόχο είναι μόνο μορφική (βλ σχετικά Ανδρουτσόπουλος 2009: 9):

Πώς λέγεται ο *Γιαπωνέζος* πυροσβέστης; - Κατακάικα!

Πώς λέγεται ο *Γιαπωνέζος* νεκροθάφτης; - Να σου σύρω το κασόνι!

12.6. «Φωτιά και τσεκούρι στους προσκνημένους!»:

Δυσφημισμοί για αλλοθρήσκους

Παραδοσιακά, ένα βασικό χαρακτηριστικό διαφοροποίησης ανάμεσα στο «εμείς» και το «οι άλλοι» για τους Έλληνες είναι αυτό της θρησκευτικής πίστεως, που, στο πλαίσιο του ελληνοχριστιανικού ρυθμιστικού ιδεώδους, αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της εθνικής τους ταυτότητας.

Έτσι, πέρα από τους κοινούς ορθοφνημισμούς *αλλόθρησκος/-η*, *αλλόδοξος/-η*, *ετερόθρησκος/-η*, *ετερόδοξος/-η*, συναντάμε π.χ. μειωτικούς χαρακτηρισμούς, όπως *γιαχωβάδες* για τους μάρτυρες του Ιαχωβά, *ταλιμπάν* και *μεμέτια* για τους Μουσουλμάνους κ.ά. Σε διαλεκτικό επίπεδο, δυσφημιστικά επίθετα παράγονται από ένα χαρακτηριστικό της θρησκείας των αλλόθρησκων, το οποίο αξιοποιείται κοροϊδευτικά, π.χ. για τους Τούρκους βρίσκουμε το *κουτσουνλός/-ή* ‘κολοβός, με κομμένη μύτη’, λόγω της περιτομής, η οποία, ως στοιχείο της μουσουλμανικής, αλλά και της εβραϊκής πίστης, θεωρείται αφορμή για ειρωνικά και κοροϊδευτικά σχόλια κ.λπ.

Ιδιαίτερα αρνητική αντίδραση προκαλεί η αλλαξοπιστία, που συνοδεύεται πάντα από αντίστοιχο μειωτικό λεξιλόγιο, π.χ. τα κοινά *εβραϊεύω* ‘ασπάζομαι τον ιουδαϊσμό’, *φραγκεύω* ‘ενστερνίζομαι τους τρόπους και τα φρονήματα των Δυτικών’, *τουρκανάμειχτος/-η* ‘αυτός που έχει σχέσεις με Τούρκους’ (Πελοπόννησος), *τουρκογύρισμα* ‘αλλαξοπιστία’ (Χίος, Κρήτη), *τουρκολάτρησ/-ισσα* ‘αυτός που ήρθε σε επιμειξία με Τούρκο’ (Κρήτη, Πελοπόννησος, Χίος), *τουρκοπόρευτος/-η* (Πόντος), *τουρκοπροσκνημένος/-η* (Πελοπόννησος), *τουρκοραγιάς* (Μακεδονία), *ντονμές*, αρχικά ‘εξισλαμισμένος Εβραίος’ και κατά σημασιολογική επέκταση ‘προδότης’ (Λέσβος)¹⁸³. Το μόνο αντίθετο παράδειγμα είναι η λ. *κεντριστός/-ή*,

183. Ως *Ντονμέ* (*Dönme*), επίσης *Ντονμέχ* ή αλλιώς *Σαββατιανοί*, ονομάζονταν κυρίως οι εξισλαμισμένοι Εβραίοι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Κατά τον 17^ο αι. αναπτύχθηκε μεσοιανικό κίνημα στις εβραϊκές κοινότητες της αυτοκρατορίας, που οδήγησε σε ακραίες μαζικές

που σημαίνει αρχικά ‘δέντρο εμβολιασμένο’ και μεταφορικά ‘αυτόν που από Τούρκος έγινε Χριστιανός’ (Κρήτη), ασπίαστηκε δηλαδή την πίστη των κατακτημένων.

12.7. *Ιταλιάννα ή Ιταλίδα; Εγγλέζικα ή αγγλικά;*

Συχνά η στάση απέναντι στον «άλλο» προκύπτει μέσα από γλωσσικές επιλογές, που έχουν να κάνουν με τη μορφολογία, όπως είναι η επιλογή των επιθημάτων των εθνωνυμίων και ο τονισμός τους: έτσι το *Ιταλιάννα* διαφέρει από το *Ιταλίδα*, το *Εγγλέζος* από το *Άγγλος*, ενώ το θηλ. του Τούρκου *Τουρκάλα* είναι το μόνο θηλυκό εθωνύμιο με αυτό το επίθμ. (-άλα), που ασφαλώς διαφοροποιεί το υφολογικό αποτέλεσμα, παράγοντας μειωτικές συνδηλώσεις, σε αντιδιαστολή π.χ. προς τα *Ιταλίδα*, *Ρωσίδα*, *Αγγλίδα* κ.λπ. (πβ. και τον πιο ουδέτερο τύπο *Τούρκισσα*, που βρίσκουμε σε διαλέκτους και το οποίο χρησιμοποιούσαν κυρίως οι Έλληνες της Κωνσταντινούπολης και της Μ. Ασίας, που είχαν πιο στενές επαφές με Τούρκους, θεωρώντας το κομψότερο, ενώ υπάρχει και ο κυπριακός τύπος *Τουρκού*, που αναφέρεται μόνο σε νεαρή Τουρκάλα¹⁸⁴).

Το ίδιο ισχύει και για τους μεγεθυντ. τύπους. Έτσι, τα *Τουρκαλάς*, *Τούρκαλος/-άλα*, *Τούρκαρος/-άρα*, *Τούρκας/-α* κ.ά. έχουν μειωτική σημασία, όπως και οι πληθ. *Τουρκαλάδες*, *Αραπάδες*, *Γερμαναράδες* κ.ο.κ.

Αντίστοιχα λειτουργεί και ο τονισμός, όταν αναφερόμαστε σε γλώσσες που ομιλούν άλλες γλωσσικές κοινότητες. Έτσι, διαφορετικό υφολογικό αποτέλεσμα προκαλεί το προφορικό *εγγλέζικα* σε σχέση με το *αγγλικά*, το *κινέζικα* σε σχέση με το πιο επίσημο και λογιότερο *κινεζικά*, το *ιταλιάνικα* με το *ιταλικά*, το *ρωσικά* με το *ρωσικά*, το *τούρκικα* με το *τουρκικά* κ.λπ. Αξιοπεριεργό είναι ότι στον κατάλογο γλωσσών για τη Μετάφραση του Google, ενώ όλες οι γλώσσες διατηρούν

εκδηλώσεις. Ο Σαμπατάι Ζεβί, αν και υποσχέθηκε να εκπληρώσει τις «μεσσιανικές» προδοκίες των Εβραίων της εποχής του, εντέλει, υπό την απειλή του θανάτου, ασπίαστηκε το Ισλάμ. Παρόλο που οι οπαδοί του υπέστησαν σοκ από τη μεταστροφή, συνέχισαν να πιστεύουν στη Δευτέρα Παρουσία σε όλη τη διάρκεια του 18^{ου} και του 19^{ου} αι., φέρνοντας το κίνημα ως τις παρυφές του 20^{ου} αι. Το 1924 αναγκάστηκαν, ως ανταλλάξιμοι της Συνθήκης της Λωζάνης, να μεταναστεύσουν στην Κωνσταντινούπολη. Διατήρησαν πολλά ιουδαϊκά έθιμα και ακολούθησαν έναν ιδιαίτερο δρόμο στους κόλπους του Ισλάμ, μη γενόμενοι αποδεκτοί από τον «ορθόδοξο» μουσουλμανικό κόσμο ως αυθεντικοί μουσουλμάνοι. Διατήρησαν σχέσεις με πολλές εβραϊκές κοινότητες της Ευρώπης και συμμετείχαν ενεργά στο κίνημα των Νεοτούρκων. Στη Θεσσαλονίκη σώζεται ακόμη το Τζαμί των Ντονμέ, γνωστό ως Γενί Τζαμί. Στη σύγχρονη τουρκική γλώσσα ο όρος είναι ταυτόσημος του ‘έξισλαμισθέντος’ (σχόλιο από Wikipedia).

184. Βλ. Κοντοσόπουλος 1996: 45, 49.

τον λογιότερο τύπο με τονισμό στη λήγουσα, αυτό δεν ισχύει για τα τουρκικά που αναφέρονται μόνο ως *τούρκικα*.

Σημασιολογική, και όχι απλώς υφολογική, είναι, κατά τον Κοντοσόπουλο (1993: 80, υποσημ. 8), η διαφοροποίηση που προκύπτει από το ζεύγος *Αμερικανός # Αμερικάνος*, καθώς ο *Αμερικανός* είναι 'ο μη Έλληνας πολίτης των Η.Π.Α.', ενώ ο *Αμερικάνος* 'ο Έλληνας των Ηνωμένων Πολιτειών, ο Ελληνοαμερικάνος'.

12.8. «Δέκα μικρά *αραπάκια*»: Η αποδοχή του «ξένου»

Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημάνουμε ότι, παρά τον στερεοτυπικά μειωτικό χαρακτήρα των αναπαραστάσεων των διαφόρων φυλών και λαών στην ελληνική γλώσσα, υπάρχουν και μηχανισμοί έκφρασης της αποδοχής του ξένου από τον ελληνικό λαό και της αγαστής με αυτόν συμβίωσης.

Ένας πρώτος μηχανισμός είναι τα υποκοριστικά επίθετα, που δηλώνουν τη νεαρή κοπέλα ή το αγόρι με διαφορετική καταγωγή, οπότε ο «ξένος» γίνεται εξωτικός και το σμίξιμο μαζί του αποτελεί ένα δύσκολο, αλλά επιθυμητό κατόρθωμα: π.χ. «Χριστόδουλος αγάπ'σι μια κόρ' *Ουβριονπούλα*» (άσμα, Μακεδονία Βρία), «Πέντε παιδιά μαλώνανε για μια *Αρβανιτοπούλα*» – αντίστοιχα βρίσκουμε για *Γυφτοπούλες*, *Τουρκοπούλες* κ.λπ. Άλλοτε, μπορεί να σημαίνει το μικρό παιδί ή να έχει μεταφορική χρήση, παραπέμποντας σε μια ιδιότητά του. Για παράδειγμα, όλα τα υποκοριστικά του εθνωνυμίου *Αράπης* είναι θετικά (π.χ. ονόματα αντικειμένων με μαύρο χρώμα, όπως *αραπέλλι* 'προσωπιδοφόρος Αποκριάς' (Λέσβος), *αραπίτσος* 'πήλινο μαυρισμένο από τη φωτιά σκεύος μαγειρικής' (Πόντος). Αντιστοίχως, *Φραγκάκι* λέγανε τον μικρό Φράγκο, αλλά και το παιδί με παντελόνια, την εποχή που τα άλλα φορούσαν ακόμη βράκες (Νάξος). Ανάλογα είναι και τα υποκορ. *Αραπούλης*, *Αραπούδι*, *Σαρακηνόπουλο*, *Εβραϊόπουλο* κ.λπ.

Ένα δεύτερο εκφραστικό μέσο είναι οι παροιμίες, που αποκρυσταλλώνουν θετικές ιδιότητες των άλλων εθνοτήτων: π.χ. στον Πόντο λένε «Με *Τούρκο* φάγε και πε και με *Αρμέν'* κοιμήσου», που αναφέρεται στην καθαριότητα της τροφής στους Τούρκους και της κλίνης στους Αρμένιους· ακόμη, «*Των Ατσιγγάνων* η κακιά από σπέρας ως ταχειά», δηλ. η έχθρα των Τσιγγάνων είναι βραχείας διάρκειας.

Επίσης, το θετικό στερεότυπο του εξωτικοποίησης του άλλου, το οποίο, βεβαίως, συνυπάρχει με τον σεξισμό, βρίσκουμε και σε ονομασίες για τις όμορφες ξενόφερτες γυναίκες, όπως *φαραωνιά* (Κάρπαθος, Κως, Κύπρος), λέξη που αρχικά ονοματίζει την Τσιγγάνα, *Βενετσιάνα* (Παξοί, πβ. το άσμα «Πατέρα Παυτοκράτορα/με τσι ψηλές καμπάνες, με τσι Μακρατσοπούλες σου, που είναι σα

Βενετσιάνες) κ.ά. Θυμίζουμε και τον πασίγνωστο στίχο από το άσμα «*Γυφτοπούλα στο Χαμάμ*»: «Δεν μπορώ να καταλάβω *Τούρκα* αν είσαι για Ρωμιά, για *Εγγλέζα*, για *Φραντσέζα* κι έχεις τόση εμορφιά!». Ανάλογες είναι και οι στερεοτυπικές απόψεις περί του ελεύθερου φρονήματος, του καλλιτεχνικού πνεύματος και της φλογερής ψυχής των Τσιγγάνων, που γνωρίζουμε όλοι μέσα από δημοφιλή πολιτισμικά προϊόντα (βλ. *Ο καιρός των Τσιγγάνων* (1988) του Emir Kusturica, η μουσική των *Τσιγγάνων* κ.λπ.).

Ακόμη, πολλές λέξεις των Ρομά χρησιμοποιούνται σε συνθηματικά λεξιλόγια π.χ. *μόλ* 'κρασί' (Στερεά Ελλάδα, Ευρυτανία), *μπακρό* 'αρνί/κότα' (Μακεδονία, Στερεά Ελλάδα, συνθηματική γλώσσα χαλκίων), *μπαλαμίνα* 'γυναίκα' κ.ά., ενώ και τα καλιαρντά, δηλ. το ειδικό λεξιλόγιο των ομοφυλόφιλων, εκ των οποίων κάποιες λέξεις εισήλθαν και στο γενικό λεξιλόγιο (π.χ. *πουρό* 'γέρος'), βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στη γλώσσα των Ρομά.

Τέλος, τεράστιος είναι και ο αριθμός των φυτωνυμίων και ζωωνυμίων, που προκύπτουν από εθνικά ονόματα, π.χ. τα παράγωγα από το λ. *Φράγκος* συνήθως δηλώνουν ζώο ή φυτό που ήρθε από την Ευρώπη (*φραγκοκόκορας*, *φραγκόκοτα*, *φραγκόσυκο*, *φραγκολάχανο*). το κόκκινο φέσι της τουρκικής φορεσιάς μάλλον έγινε η αιτία να ονομαστεί π.χ. η καρδερίνα *Τουρκάκι* ή το μεγάλο κόκκινο μурμήγκι *Τουρκαλάς* κ.ο.κ. Πάντως, είναι φανερή η ευρηματικότητα και η διάθεση αστεϊσμού που κρύβεται σε πολλά από αυτά, όπως *αραπάκι* 'σπαράγγι, μαύρο σταφύλι, μαύρη τρίχα', *γυφτοφάσσουλο* κ.ά.

12.9. Καταυλακιώτες και μινάρες: Τοπωνυμικοί δυσφημισμοί

Παρά το γεγονός ότι διαγλωσσική πρακτική αποτελεί το να περιβάλλονται οι αυτοαναφορικοί όροι με θετικά χαρακτηριστικά, σε αντίθεση με τις ονοματοθετικές πρακτικές για τους άλλους, στην ελληνική γλώσσα, πέραν των δυσφημισμών προς αλλοεθνείς, ιδιαίτερα μακροσκελής είναι ο κατάλογος των αρνητικών χαρακτηρισμών, των σκωμμάτων, των ανεκδότων κ.ο.κ. για κατοίκους διαφόρων περιοχών της χώρας, οι οποίοι κυμαίνονται από φιλικούς και περιπαικτικούς, έως προσβλητικούς. Αυτό συμβαίνει, γιατί ο «άλλος» αποτελεί πάντοτε σχετική κατηγορία, οριζόμενη εντός συγκεκριμένων συμφραζομένων. Με άλλα λόγια, η *ετεροποίηση* (othering) σε αυτή την περίπτωση αφορά το δίπολο «*εμείς* = οι Έλληνες μιας περιοχής» και «*οι άλλοι* = οι Έλληνες μιας άλλης (συνήθως όμορης) περιοχής».

Η συγκεκριμένη γλωσσική συνήθεια είναι γνωστή ήδη από την αρχαιότητα,

όπου αντίστοιχα σκωπτικά σχόλια λέγονταν π.χ. για τους *Αβδηρίτες* της Θράκης, τους οποίους κατηγορούσαν ως ανόητους και ματαιόδοξους, με αποτέλεσμα το πατριδωνύμιο *Αβδηρίτης* να σημαίνει ακόμα και σήμερα ‘ανόητος’ και ο *αβδηριτισμός* ‘ανοησία’ (βλ. επιθ. *αβδηρικός* στο Λουκ. *Ιστορ.* 2), ή τους *Βοιώτιους* (στο Λεξ. Βοσταντζόγλου ο *Βοιωτός* αποτελεί συνώνυμο του ‘άμουσου’, του ‘ακαλαίσθητου’ και του ‘αμόρφωτου’), ενώ μεταφορική, ευφημιστική σημασία είχε και το αρχ. ρ. *σιφνιάζειν* ‘μμιούμαι του Σιφνίου’, αλλά και ‘κάνω αισχρές χειρονομίες’ (βλ. Αριστοφ. *Απ.* 912)¹⁸⁵.

Στις μέρες μας, από την εμπειρία μας και μόνο γνωρίζουμε ότι σε όλες τις περιοχές της Ελλάδας υπάρχουν αντιζηλίες και ανταγωνισμοί. Ανέκδοτα του τύπου «– Τι χωρίζει τους ανθρώπους από τα ζώα; – Το Ρέθυμνο», τα οποία διατυπώνονται εκατέρωθεν από Χανιώτες και Ηρακλειώτες, επιβεβαιώνουν αδιάψευστα ότι η ομόνοια σε καμία περίπτωση δεν αποτελεί ιδιουσυγκρασιακό χαρακτηριστικό των Ελλήνων¹⁸⁶.

Πολλές φορές οι δυσφημισμοί-παρωνύμια είναι αποτέλεσμα ιστορικών τοπικών διενέξεων μεταξύ όμορων περιοχών: π.χ. κατά την Οθωμανοκρατία, οι κάτοικοι του Ναυπλίου ονομάζονταν από τους Αργίτες *κωλοπλήνηδες*, διότι πλένονταν σε τούρκικες τουαλέτες. Σε αντίποινα, οι Ναυπλιώτες αποκαλούσαν τους Αργίτες *πρασάδες*, επειδή υποτίθεται ότι έτρωγαν το πράσο, με το οποίο χτυπούσαν το γαϊδούρι τους.

Ας δούμε μερικούς από τους πιο διαδεδομένους τοπωνυμικούς δυσφημισμούς¹⁸⁷.

Οι καταγόμενοι από την Πελοπόννησο είναι *καταυλακιώτες*, όπου το αυλάκι είναι ο Ισθμός της Κορίνθου, και *χαμουτζήδες* (< *χάμου*, γιατί, σε αντιδιαστολή με τους βόρειους που λένε ‘κάτω’, οι Πελοπονήσιοι λένε *χάμου*), οι Πατρινοί αποκαλούνται *μινάρες*, δηλαδή ‘μαλάκες’ (< διαλεκτ. ιταλ. *minare* ‘αυνανίζομαι’¹⁸⁸, πβ. *μινάρω* ‘αυνανίζομαι’ (Ιθάκη, Κεφαλονιά), *μιναρισμός/μιναρισιά* ‘αυνανισμός’ (Κέρκυρα)), οι Καλαματιανοί *συκιές* και *σύκα*, εξαιτίας της εγχώριας παραγωγής σύκων¹⁸⁹, οι Αρκάδες *σκορδάδες*, λόγω της παραγωγής του ομώνυμου προϊόντος, και *αβγοζύγηδες*, επειδή πουλούσαν τα αυγά βάσει του μεγέθους τους, και οι Κορίνθιοι *λαιῖδες*, από τη

185. Βλ. Γιακουμάκη 2000: 185.

186. Πηγή: <http://www.iefimerida.gr/news>, <http://astrosnews.gr/?p=88964>.

187. Για περισσότερα βλ. Σέργγης 2005.

188. Πβ. Ancona (1997: 308), όπου αναφέρεται ότι στη διάλεκτο της Σικελίας το ρ. *minare* ‘ανοίγω ορυχείο, εξορύσσω’ έχει και τη μεταφορική σημασία του ‘αυνανίζομαι’.

189. Η λέξη *σύκα* είχε, ήδη από την αρχαιότητα, συνδεθεί με τη σεξουαλική πράξη (βλ. παράγρ. 16.1., σελ. 351-352).

διάσημη Κορίνθια εταίρα της αρχαιότητας, ενώ το πατριδωνυμικό *Μανιάτης/-ισσα* πανελλαδικώς σημαίνει ‘ξεροκέφαλος, πείσμων, ατίθασος, εκδικητικός’.

Στη Θεσσαλία, οι Λαρισαίοι αποκαλούνται *τυρόγαλα*, λόγω κτηνοτροφίας, οι Βολιώτες *Αυστριακοί*, εξαιτίας της αυστριακής προστασίας, που ζητήθηκε εκ μέρους των κατοίκων από το τοπικό αυστριακό προξενείο, όταν οι Τούρκοι ανακατέλαβαν την πόλη κατά τον πόλεμο του 1897, και οι Τρικαλινοί *κασέρια*, από το ομώνυμο τυρί, ή *σακαφλιάδες*, από τον Σακαφλιά, ο οποίος έζησε στην πόλη κατά τον μεσοπόλεμο και ήταν ο Καζανόβας της εποχής, με αποτέλεσμα να του στήσουν ενέδρα κάποιιοι που ήθελαν να τον εκδικηθούν και να τον μαχαιρώσουν (εξού και το δημοφιλές άσμα του Τσιτσάνη *Στα Τρίκαλα στα δυο στενά σκοτώσανε τον Σακαφλιά*).

Στη Βόρεια Ελλάδα, οι κάτοικοι του Έβρου λέγονται κοροϊδευτικά *γκάζζο-λοι* (*γκατζόλι* ‘γάιδαρος’ < υστερολατ. *gazela* ‘φοράδα Σαρακηνών’ < αραβ. *gazāl* ‘γαζέλα’), επειδή στον νομό υπήρχαν πολλά γαϊδούρια, της Κοζάνης *σούρδοι*, διότι προσποιούνταν ότι δεν άκουσαν κάτι, όταν δεν τους συνέφερε (*σούρδος* ‘κωφός’ στα βλάχικα), των Ιωαννίνων *παγουράδες*, γιατί παλιά λέγανε ότι στη λίμνη των Ιωαννίνων καθρεπτιζόταν το φεγγάρι και οι Γιαννιώτες έτρεχαν με τα παγούρια για να μαζέψουν το «μαγικό» νερό, και των Σερρών *ακανέδες* από το τοπικό γλύκισμα, που μοιάζει με λουκούμι, αλλά είναι πιο βαρύ, λόγω του ότι παρασκευάζεται με πρόβειο ή κατσικίσιο βούτυρο, ενώ συνήθως περιέχει και καβουρδισμένα αμύγδαλα.

Στον νησιωτικό χώρο οι Χαλκιδαίοι ονομάζονται *τρελονερίτες*, εξαιτίας του φαινομένου της παλίρροιας των στενών του Ευρίπου, που έχει πειράξει τα μυαλά τους, οι Ροδίτες *τσαμπίκοι* από το γνωστό τοπικό όνομα, οι Κώοι *μπόχαλοι* (από το *μποχάλι* ‘μπουκάλι’ στην τοπική διάλεκτο), οι Κερκυραίοι *φραγκολαντζερήδες*, πιθανόν λόγω του ότι παλιά πολλοί Κερκυραίοι δούλευαν σε βαριές ή υποτιμητικές δουλειές με ξένα αφεντικά (Γάλλους, Ιταλούς κ.ά., δηλ. συλλήβδην «Φράγκους») και οι Κύπριοι *κουμπάροι*, από τη συνηθισμένη μεταξύ Κυπρίων φιλική προσφώνηση.

Πολλά παρατσούκλια βρίσκονται σε χρήση για τους Κρητικούς, που ονομάζονται *πετσιά* ή *πέτσακες*, *πέτακες* ή *βοσκοί* ή *βόσκακες* ή *βοσκαρίες*, κυρίως για τους ορεσίβιους και πρωτόγονους χωρικούς, που κατεβαίνουν στην πόλη με κατακτητικές διαθέσεις και «εμβλήματα», όπως το μαύρο πουκάμισο, το σαρανταπεντάρι όπλο και το τζιπ 4x4, *σβούροι* (< *σβουρίζω* ‘γυρίζω’) για όσους μοστράρουν επιδεικτικά τα μηχανάκια και τα αυτοκίνητά τους, και *σύντεκνοι*, από την περίφημη προσφώνηση μεταξύ οικείων. Επίσης, οι κάτοικοι του Ηρακλείου, ειδικότερα, αποκαλούνται *καστρινοί*, διότι το Ηράκλειο ονομαζόταν (Μεγάλο) Κάστρο, και της Ιεράπετρας *βορέδες*, από την καταχρηστική χρήση του επι-

φωνήματος *βορέ* ('μωρέ, βρε', π.χ. «Ίντα κάνεις, βορέ;»), καθώς και *αγγουράδες*, λόγω των πολλών θερμοκηπίων με αγγούρια στην περιοχή.

Ενδιαφέρον έχει και η περίπτωση των κατοίκων της Κάσου, που έχουν το παρατσούκλι *καμινέτα*: την ονομασία αυτή, ακόμη και σήμερα, τη χρησιμοποιούν οι Κασιώτες μεταξύ τους, για να ειρωνευτούν κάποιον συντοπίτη τους που «νεωτερίζει». Ο όρος ξεκίνησε ως χαρακτηρισμός των Κασιωτών μεταναστών προς την Αίγυπτο, κατά την περίοδο 1900-1960, οι οποίοι, δουλεύοντας κυρίως στην Διώρυγα του Σουέζ, απέκτησαν πολλά χρήματα. Όταν επισκέπτονταν το νησί τους, μαζί με τα άλλα συμπράγκαλα, κουβαλούσαν και το καμινέτο (μικρή γκαζιέρα, χρυσαφιού χρώματος). Οι ντόπιοι Κασιώτες, λοιπόν, που είχαν μείνει ακόμη στον ξυλόφουρνο, για να περιπαίζουν τους νεωτερισμούς αυτούς, τους έλεγαν *καμινέτα*, εκφράζοντας φυσικά και τη ζήλεια τους για την οικονομική και γενικότερη πρόοδο των αποδήμων συμπατριωτών τους.

Τέλος, ειδική κατηγορία αποτελούν οι παλινοστούντες Πόντιοι, για τους οποίους υπάρχει τεράστια γκάμα ανεκδότην, που τους αποδίδει στερεοτυπικά χαρακτηριστικά, όπως η έλλειψη ευστροφίας και η αγαθοσύνη (πβ. και την έκφραση «Μα καλά, Πόντιος είσαι;»), π.χ.:

- Γιατί οι Πόντιοι κάνουν πάρτυ γενεθλίων μόνο στους γιους κι όχι στις κόρες τους;
- Γιατί το τραγουδάκι λέει «Happy birthday του γιου».

Αξίζει να σημειωθεί ότι το πατριδωνύμιο *Πόντιος/-α* προέρχεται από το τοπωνύμιο *Πόντος* και αντικατέστησε το αρχαιοελληνικό σημασιολογικό του ισοδύναμο *Ποντικός* (από την περιοχή του *Πόντου*), που, όπως σχολιάζεται στο ΛΚΝ, δεν μπορούσε πλέον να χρησιμοποιηθεί, γιατί η λ. ήδη από την μεσαιων. εποχή σήμαινε το 'τρωκτικό' έχοντας χάσει πλέον την αρχική του σημασία 'από τον Πόντο, τη Μαύρη Θάλασσα'.

12.10. «Εμείς οι βλάχοι, όπου λάχει»¹⁹⁰:

Γενικοί δυσφημισμοί για τους Έλληνες

Τέλος, η «αυτοκριτική διάθεση» – ή μήπως η διχόνοια και η τάση αυτουποτίμησης ή αυτοοικτιρμού; – των Ελλήνων δηλώνεται με μειωτικούς όρους, που χαρακτηρίζουν ομοεθνείς και συντοπίτες, εκφράζοντας το βλέμμα του «άλλου»

190. Τίτλος ελληνικής ταινίας πορνό, η οποία παρωδεί την παροιμία «Εμείς οι Βλάχοι, όπως λάχει» (για ανθρώπους βολικούς και ευπροσάρμοστους σε οποιοδήποτε συνθήκες).

απευθυνόμενο, τρόπον τινά, στο «ίδιον», το «ημέτερον» και το «ημεδαπόν».

Τέτοιοι τύποι είναι π.χ. *Ελληγάρας* και *Ελληγναράς*, οι οποίοι συνοψίζουν χαρακτηριστικά όπως ο εθνικισμός, ο ωχαδερφισμός, η αδιαφορία για τα κοινά, ο εγωισμός, η εκμετάλλευση του κράτους προς ίδιον όφελος, ο νεποτισμός κ.λπ.¹⁹¹.

Σε ευρεία χρήση είναι και οι όροι *χωριάτης/-ισσα* και *χωριάταρος* συλλήβδην για τους επαρχιώτες, καθώς και το ουσ. *χωριατιά*, για τη χοντροκομμένη συμπεριφορά. Στο ίδιο πνεύμα, οι λέξεις *Βλάχος*, *Βλάχα*, *Βλαχάρα*, *καράβλαχος*, *βλαχαδερό*, *βλαχάκι* κ.λπ. [ΛΚΝ: μεσαιων. εθνικό *Βλάχος* < σλαβ. *Vlah*], αν και, αρχικά, δηλώνουν αυτόν που έχει (ή αυτόν του οποίου οι πρόγονοι είχαν) ως μητρική γλώσσα τη νεολατινική βλαχική γλώσσα, γενικευτικά χρησιμοποιούνται κατά κόρον για τον/την κάτοικο της επαρχίας, σε αντίθεση με τον/την κάτοικο της πόλης, και κατ' επέκταση τον άνθρωπο, του οποίου/της οποίας η συμπεριφορά δεν θεωρείται εκλεπτυσμένη και ευγενική (εξού και *βλαχεύω* 'αποβάλλω την ευγενή μου καταγωγή'). Η δεύτερη αυτή μειωτική σημασία συνδέεται με το γεγονός ότι οι Βλάχοι προέρχονται από ορεινές δύσβατες περιοχές, οι οποίες θεωρούνται ότι είναι μακριά από την επιρροή του αστικού πολιτισμού. Συνώνυμο του *Βλάχος* είναι το (Α)ρωμούνος, που στη Μακεδονία σημαίνει επίσης 'άνθρωπο πολύ κακό'. Αντιθέτως, το επιθ. *βλαχόφωνος/-η*, παρότι έχει ως α' συνθετικό την λ. *βλάχος*, δεν είναι μειωτικό, καθώς αποτελεί τον επίσημο, θεσμικό όρο για όσους έχουν μητρική γλώσσα τα βλάχικα. Περιφρονητική σημασία έχουν και οι λέξεις *βλαχιά*, που, πέρα από το σύνολο των Βλάχων, σημαίνει 'τη χωριατιά, τους άξεστους τρόπους' (πβ. «Βλαχία» για την ομώνυμη περιοχή της Ρουμανίας), *βλαχοδήμαρχος*, που περιφρονητικά δηλώνει τον νεόπλουτο και ακαλλιέργητο χωριάτη, τον δήμαρχο μικρού, καθυστερημένου χωριού ή τον δήμαρχο με αυταρχική νοοτροπία και παλιές αντιλήψεις [ΛΚΝ] (πβ. και την παροιμία «Ο Βλάχος άρχως κι αν γενεί, *βλαχίλες* θα μυρίζει»), *βλαχόμαγκας*, για τον επαρχιώτη που «πουλάει μούρη», επιδεικνύει εριστική συμπεριφορά και είναι επιρρεπής σε καβγάδες, *βλαχοκυριλέ* ή *αρχοντόβλαχος*, για τον νεόπλουτο επαρχιώτη που επιδεικνύει κοινωνικό στάτους και prestige, *βλαχοτρέντι*, για τον/την επαρχιώτη/-ισσα με trendy έως γραφική συμπεριφορά, και *βλαχομπαρόκ*¹⁹², ιδιαιτέρως για την αρ-

191. Σε χρήση βρίσκεται και το ουσιαστικό *ελληγκούρα*, που περιπακτικά δηλώνει την εξεζητημένη λόγ. λέξη ή έκφραση: «Οι *ελληγκούρες* του προκαλούσαν τα ειρωνικά μειδιήματα του ακροατηρίου» [ΛΚΝ].

192. Ιδιολεκτισμός του Χάρρυ Κλυνν (*Πατάτες*, 1982) με ανάλογο περιεχόμενο είναι και ο όρος *τουρκομπαρόκ* («Ελλάς Ελλήνων, γενικώς, σε στυλ *Τουρκομπαρόκ*»), με 6.310 δείγματα στη μηχανή αναζήτησης Google.

χιτεκτονική και την τέχνη της μεταπολεμικής Ελλάδας, που αγγίζει τα όρια του κιτς. Ο όρος επεκτείνεται και στην επιδεικτική, πομπώδη και επιδειξιμανή συμπεριφορά του Νεοέλληνα.

Παρόμοιο περιεχόμενο, με έμφαση περισσότερο, όμως, σε ταξικά και αισθητικά ζητήματα, έχει και ο όρος *κάγκουρας/καγκούρι*, που αναφέρεται στους επιδειξιμανείς, λαϊκούς τύπους, οι οποίοι αυτοπροβάλλονται άκομψα μέσω της προσθήκης βελτιώσεων στο αυτοκίνητό τους, της ηχορρυπαντικής ακρόασης μουσικής, του φανταχτερού ντυσίματός τους κ.λπ. Σε ό,τι αφορά την προέλευσή του, εικάζουμε ότι σχηματίστηκε πρώτα το επίθ. *καγκούρικος*, που αφορούσε τα αυτοκίνητα, και ακολούθησε, με προσθήκη του επιθήματος *-ας*, το ουσ. Ο όρος προέρχεται από την αγγλ. γλώσσα, στην οποία απαντά και ρ. *kangaroo*, που σημαίνει 'κάνω το αυτοκίνητό μου να κινείται απότομα προς τα εμπρός λόγω κακής χρήσης του συμπλέκτη'¹⁹³.

193. Βλ. <http://www.thefreedictionary.com/kangaroo>.